

Filmrecensie: Dogville, "People are as greedy as animals".

MAANDBLAD VAN DE JURIDISCHE FACULTEITSVERENIGING GROTIUS • JAARGANG 34 NR 1

NOVUM

In gesprek met: Matthias Haentjens

Catalonië, een nieuwe
Europese staat:
*Is de onafhankelijkheid van
Catalonië mogelijk?*

Westenberg & Kalbfleisch:
*Kritische blik op twee ex-rechters
die verdacht worden van meened*

Nietzsche en recht:
*De Übermensch als leidraad voor
het aansprakelijkheidsrecht*

De Stelling:
Wat vindt u van de wietpas?

ifv **GROTIUS**

Universiteit Leiden

Universiteit Leiden. Universiteit om te ontdekken.

Juridisch Facultair Maandblad

NOVUM

ZOEKT

NIEUWE REDACTIELEDEN

Het facultair maandblad NOVUM is bezig met een uitbreiding van haar redactie. Wij zijn op zoek naar redactieleden met een brede interesse, een vlotte pen en inspiratie.

Ervaring is geen vereiste. Enthousiasme en inzet wel, evenals het zijn van tweedejaarsstudent op deze faculteit. Nieuwe ideeën aangaande de NOVUM zijn bij ons van harte welkom. Daarnaast zien wij als redactie het belang in van een ontspannen sfeer om de creatieve geest te inspireren, wat inhoudt dat we graag vergaderen onder het genot van een drankje, en een etentje samen nooit een straf vinden.

Vragen of direct solliciteren?

**Mail dan naar novum@law.leidenuniv.nl,
onder vermelding van sollicitatie redactielid.**

Nieuw facultair jaar

Een nieuw facultair jaar betekent ook een nieuw jaar met de nodige veranderingen op de faculteit. Zo ook bij de NOVUM. Na zich jaren ingezet te hebben als respectievelijk redacteur, eindredacteur en hoofdredacteur heeft Maria van der Velden besloten belangstellend redacteur te worden en volg ik haar op als de nieuwe hoofdredacteur. Namens de gehele redactie bedank ik Maria voor haar inzet en prettige samenwerking.

Samen met de nieuwe eindredacteur Tjalling Reijnders zal ik met een enthousiaste redactie elke maand een fantastisch nummer voor u samenstellen. Naast de vaste rubrieken die u van ons gewend bent, zullen er dit jaar nieuwe rubrieken bijkomen. 'De Stelling' is zo een nieuwe rubriek. Hier zullen we studenten van onze faculteit een stelling voorleggen en om hun mening vragen. Deze maand lezen we bijvoorbeeld wat de Leidse rechtenstudent vindt van de invoering van de wietpas. Vanaf volgende maand komt de rubriek 'De Praktijk' erbij. Hierin portretteren we elke maand een Leidse alumnus die nu werkzaam is in verschillende rechtsgebieden, zoals de bedrijfsjuristerij, de rechtspraak en de politiek. Houd de volgende NOVUM dus in de gaten!

Natuurlijk kunt u ook onze vaste rubrieken blijven lezen. In 'De Verdieping' gaan we nader in op de Chipshol-affaire waar de ex-rechters Westenberg en Kalbfleisch verdacht worden van het plegen van meeneed. Wat speelt er in die zaak en wat betekent het voor het aanzien en vertrouwen in de rechterlijke macht? En onze buitenlandredacteur schrijft naar aanleiding van de massaal bezochte Día Nacional de Cataluña over de steeds harder wordende roep voor een onafhankelijk Catalonië. Maar is dit ook juridisch mogelijk?

In 'De zaak van de maand' deze maand de gevolgen overmatig drankgebruik op de werkvloer. Kun je ontslagen worden als je je op bedrijfsfeestje – als gevolg van overmatig drankgebruik – misdraagt? Verder interviewt NOVUM prof. mrs. dr. Matthias Haentjens over onder andere zijn recente aanstelling hoogleraar Financieel recht en over de nieuwe master Financieel Recht.

In deze NOVUM stelt ook het nieuwe bestuur van Grotius zich voor evenals onze nieuwe assessor Emma Merckx die net als haar voorganger elke maand een column zal schrijven.

Namens de gehele redactie wens ik iedereen veel leesplezier toe en vergeet ons niet te volgen op Facebook en Twitter!

Avinash Bhikie
Hoofdredacteur NOVUM

novum@law.leidenuniv.nl

Volg ons op

NOVUM

@NOVUM_Law

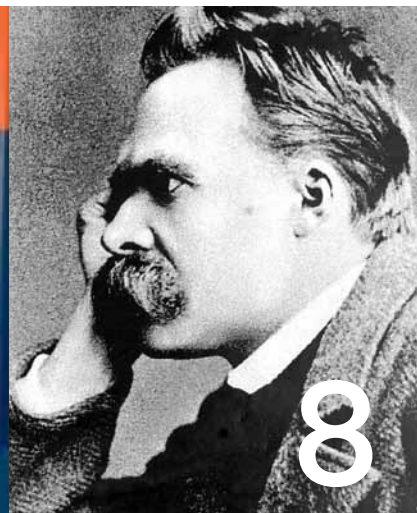
Wat neem jij mee?

Wat je elke dag bij je hebt, zegt veel over wie je bent. Over wat je bezighoudt, de dingen die je meemaakt en wat je motiveert. Bij AKD zijn we benieuwd naar wat mensen 'meenemen'. Naar hun interesses en ambitie. Wat deed jou besluiten rechten te gaan studeren? En wat wil je bereiken? AKD bestaat uit een hecht team van bevlogen advocaten en notarissen. Professionals met een eigen stijl. Vastbesloten alles eruit te halen wat erin zit. We investeren dan ook veel in de ontwikkeling van jong talent. Spreekt onze werkwijze jou aan? Laat het ons weten. We zijn benieuwd naar wat jij meeneemt. Kijk op watneemjijmee.nl.

 akd advocaten
notarissen

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Inhoudsopgave	3
Verdieping	4
Faculteitsnieuws	7
Filosofie	8
Column	11
Verdieping	12
Zaak van de maand	16
Faculteitsagenda oktober 2012	19
Opinie	20
De Stelling	24
In gesprek met	26
Filmrecensie	30
Verenigingen	32
Faculteitszaken	36

NOVUM is het maandblad van de Juridische Faculteitsvereniging Grotius te Leiden. NOVUM is ontstaan uit een fusie tussen het faculteitsblad Trias (1968) en het blad Request (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appel.

NOVUM is aangesloten bij de Stichting Landelijk Overleg Juridische Faculteitsbladen (LOJF).

Oplage: 1.750
Druk en ontwerp: JP Offset
ISSN-nummer: 1567-7931

U kunt NOVUM vinden bij de ingang van de faculteit, het juridisch café, het restaurant en bij C131. De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen of te wijzigen. De inhoud van de artikelen vertegenwoordigt niet noodzakelijkerwijs de mening van de redactie.

© Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden gereproduceerd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

Redactie

Hoofdredacteur
Avinash Bhikhi (06 18 32 95 56)
novum@law.leidenuniv.nl

Eindredacteur
Tjalling Reijnders (06 15 69 40 53)
novum@law.leidenuniv.nl

Redacteurs
- Raphael Donkersloot
raphaeldonkersloot@hotmail.com

- Maarten von Balluseck
maartenvonb@hotmail.com

- Maurits Helmich
M.m.helmich@gmail.com

- Michelle Maaijen
michellemaayen@hotmail.com

- Thomas Weber
Thomas_91_91@hotmail.com

- Mireille Bosman
mireillebosman@hotmail.com

- Anna Tsheichvili
anna_tsheichvili@hotmail.com

- Jip van Mieghem
jipvmieghem@gmail.com

Adviesraad
- Mw. Mr. P. Memelink, *voorzitter RvA*
- Prof. Dr. A.O. Lubbers
- Mw. Drs. A.F.M. van der Helm
- Mw. Mr. C. de Kruif
- Mr. G.K. Schoep
- Emma Merckx, *Assessor Fdr*
- Anna Tsheichvili, *praeses JFV Grotius*

Contact
novum@law.leidenuniv.nl

VERDIEPING

Een deuk in het vertrouwen in de rechterlijke macht?

Kritische blik op de gevolgen van de zaak waarin twee ex-rechters worden verdacht van het plegen van meineed

Wat doet een rechter wanneer hij plotseling zelf verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit? Dit moeten ook ex-rechters Hans Westenberg en Pieter Kalbfleisch hebben gedacht toen zij op 3 februari 2012 te horen kregen dat het Openbaar Ministerie hen zal gaan vervolgen wegens het plegen van meineed. Volgens de Officier van Justitie is uit het onderzoek door de Rijksrecherche voldoende bewijs naar voren gekomen voor een vervolging.¹ Het is voor het eerst in Nederland dat rechters worden vervolgd voor het plegen van meineed. Een pijnlijke zaak die, aldus Erik van den Emster, voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak, het vertrouwen in de rechterlijke macht schaadt. Volgens Emster moet het effect van de vervolgingszaak echter niet worden

gedramatiseerd.² Dit artikel zal ingaan op de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en welk effect de kwestie met de twee ex-rechters uit Den Haag heeft op ons vertrouwen in de rechterlijke macht.

Onafhankelijkheid van de rechter

Wij leven in een democratische rechtsstaat waarin wij – naar idee van de Franse filosoof en jurist Montesquieu – onze machten hebben gescheiden. In deze trias politica zijn de rechterlijke macht, de wetgevende macht en de uitvoerende macht strikt gescheiden. Hiermee wordt voorkomen dat alle macht zich op één plek bevindt en bovendien wordt hiermee de onafhankelijkheid

Een rechter die zelf wordt beschuldigd van het plegen van een strafbaar feit, dat is nogal wat.

benadeling van de heer Poot blijkt geen sprake te zijn. De zaak draait vooral om de vraag of Westenberg en Kalbfleisch nu wel of niet goede vrienden van elkaar waren of zij daar over hebben gelogen onder ede. De uitspraak in deze zaak laat nog op zich wachten.

Is deze zaak ergens goed voor?

Dat deze opmerkelijke zaak voor veel maatschappelijke oproer zorgt moge duidelijk zijn. Een rechter die zelf wordt beschuldigd van het plegen van een strafbaar feit, dat is nogal wat. Hoeveel impact heeft deze zaak op het vertrouwen in de rechterlijke macht? De meningen hierover zijn nogal verdeeld.⁴ Zoals hierboven al gezegd, is Van den Emster geschokt door deze zaak en zal er sprake zijn van een “ernstige vertrouwensbreuk in de integriteit van de rechtspraak” als de meened inderdaad wordt bewezen. Hoogleraar staatsrecht Paul Bovend’Ert is van mening dat het goed is dat er een echte procedure komt en dat deze kwestie niet intern blijft. Hieruit zou blijken dat ook rechters niet boven de wet staan. Hij denkt bovendien dat de meeste burgers wel weten dat de rechtspraak over het algemeen en heel integere organisatie is. Dat het hier gaat om twee mensen, twee ‘rotte appels’, betekent nog niet dat de hele organisatie van de rechtspraak niet in orde is. Ook Van den Emster geeft aan dat het hierbij om een incident gaat. Hoogleraar Ashley Terlouw sluit zich hierbij aan. Zij geeft aan dat het natuurlijk slecht is voor het aanzien van de rechterlijke macht als rechters fouten maken. Echter worden in elke organisatie waar mensen werken wel eens fouten gemaakt. In elke beroeps-groep zijn er wel mensen die niet deugen. Toch is niet iedereen een voorstander van deze vervolging. Hoogleraar Marc Hertogh zegt dat de vervolging van de oud-rechters de rechtspraak diep raakt. Hij denkt dat het vertrouwen in de rechtspraak ‘een flinke knauw’ krijgt als blijkt dat dit verhaal waar is. Volgens Hertogh

Vooralsnog is onduidelijk wat de daadwerkelijke effecten zullen zijn van deze zaak op het vertrouwen in de rechterlijke macht.

moet dit niet worden afgedaan als een individuele kwestie, omdat de zaak uiteindelijk het vertrouwen in de hele rechtspraak zou beïnvloeden.

Vooralsnog is onduidelijk wat de daadwerkelijke effecten zullen zijn van deze zaak op het vertrouwen in de rechterlijke macht. Dit zal mede afhankelijk zijn van de uitspraak. Blijkt het inderdaad waar te zijn dat deze rechters meened hebben gepleegd dan zal dit op de een of andere manier het vertrouwen in rechters schaden, op hoe grote schaal is nog even afwachten. Wellicht is in de afloop van deze kwestie ook een belangrijke rol weggelegd voor de rechtspraak zelf. In oktober 2011 werd het 200-jarig jubileum van de rechtspraak in Nederland gevierd. Geert Corstens gaf in een betoog tijdens deze viering al aan “dat goede communicatie door de rechtspraak zelf ook kan bijdragen aan een evenwichtige publiciteit. Door alert te zijn op zaken die publicitair gevoelig zijn. Door daarmee proactief om te gaan. Door op een heldere en overtuigende wijze rechtspraak te doen in het openbaar. Door uitleg te geven. Door onjuiste uitingen van anderen feitelijk tegen te spreken en recht te zetten. Met gebruikmaking van deze middelen kan een concrete zaak in de media goed worden ‘neergezet’”⁵ Wat zij toen – in hun feestelijke stemming – nog niet konden voorspellen was dat zij deze adviezen in de zaak van de twee Haagse rechters hard nodig zullen hebben om de eventuele schade aan het vertrouwen in de rechterlijke macht beperkt te houden. **N**

- 1 <http://www.om.nl/actueel-0/nieuws-persberichten/@158316/utrecht-vervolgt-oud/>
- 2 <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Pages/Verdenking-van-meened-is-incident-maar-realiteit.aspx>
- 2 U. d’Oliveira, ‘De onafhankelijkheid van de rechter is in het geding’, Trouw 7 januari 2012.
- 4 <http://www.mr-online.nl/nieuws/juridisch-nieuws/verdeeldheid-over-gevolgen-vervolging-oud-rechters.html>
- 5 <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/CRvB/RegelsEnProcedures/Documents/Vertrouwenindedemocratischerechtsstaat.pdf>

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

Faculteits- nieuws

Rechtsgeleerdheid Leiden op plaats 31 in QS World University Ranking

De Universiteit Leiden is in de jaarlijkse QS World University Ranking acht plaatsen gestegen ten opzichte van 2011 en bezet nu een gedeelde 75ste plaats. Op het gebied van rechtsgeleerdheid staat Universiteit Leiden zelfs op de 31^e plaats, als hoogste van Nederland.

De belangrijkste factor in de QS-ranking is de wetenschappelijke reputatie van de universiteit, die goed is voor 40% van de eindscore en bepaald wordt door middel van een enquête onder collegawetenschappers. De overige bepalende factoren zijn werkgeversreputatie (10%), citaties (20%), de ratio (getalsmatige verhouding) staf-studenten (20%), het aandeel internationale wetenschappelijke staf (5%) en het aandeel internationale studenten (5%). In vergelijking met 2011 scoort Leiden dit jaar vooral hoger op de onderdelen werkgeversreputatie en de staf-studentenratio. QS is een Amerikaans onderwijsadviesbureau.

Het Massachusetts Institute of Technology voert de ranglijst aan, gevolgd door de University of Cambridge op de tweede plaats en Harvard University op plaats drie. In totaal staan vier Nederlandse universiteiten in de top 100: Universiteit van Amsterdam (62), Universiteit Leiden (75), Universiteit Utrecht (85) en Erasmus Universiteit Rotterdam (99).

Jan Crijns benoemd tot hoogleraar Straf- en strafprocesrecht

Per 1 september 2012 is Jan Crijns benoemd tot Hoogleraar Straf- en strafprocesrecht aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. In deze functie volgt hij prof. mr. J.L. de Wijkerslooth-de Weerdesteijn op.

Jan Crijns is lid van de redactie van Tekst & Commentaar Strafrecht en Strafvordering en vaste auteur van *Ars Aequi* KwartaalSignaal en *European Human Rights Cases*. Tevens is Jan Crijns als raadsheer-plaatsvervanger verbonden aan het Gerechtshof 's-Hertogenbosch en als rechter-plaatsvervanger aan de Rechtbank Haarlem.

Lees de NOVUM van november voor een interview met dhr. Crijns.

Martijn Polak benoemd tot raadsheer in de Hoge Raad

Prof. mr. M.V. Polak, hoogleraar internationaal privaatrecht en privaatrechtelijke rechtsvergelijking, is benoemd tot raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden. De benoeming gaat in per 1 september 2012. Als raadsheer zal Martijn Polak zitting nemen in de civiele kamer van de Hoge Raad.

In verband met zijn benoeming tot raadsheer legt Martijn Polak zijn leeropdracht aan de Universiteit Leiden per 1 september 2012 neer. Zijn afscheidscollege zal plaatsvinden op vrijdag 17 mei 2013.

Koos Boer benoemd tot hoog- leraar Algemeen Belastingrecht

Koos Boer is een breed georiënteerd fiscalist die zich in zijn publicaties en onderwijsactiviteiten richt op onder meer de achtergronden en systematiek van belastingwetgeving. De inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting hebben zijn bijzondere interesse.

Op dit moment is Koos Boer verbonden aan de afdeling Belastingrecht, belastingadviseur bij Deloitte Belastingadviseurs en rechter-plaatsvervanger.

Zijn benoeming gaat in per 1 januari 2013.

Jan-Peter Loof benoemd tot lid College voor de Rechten van de Mens

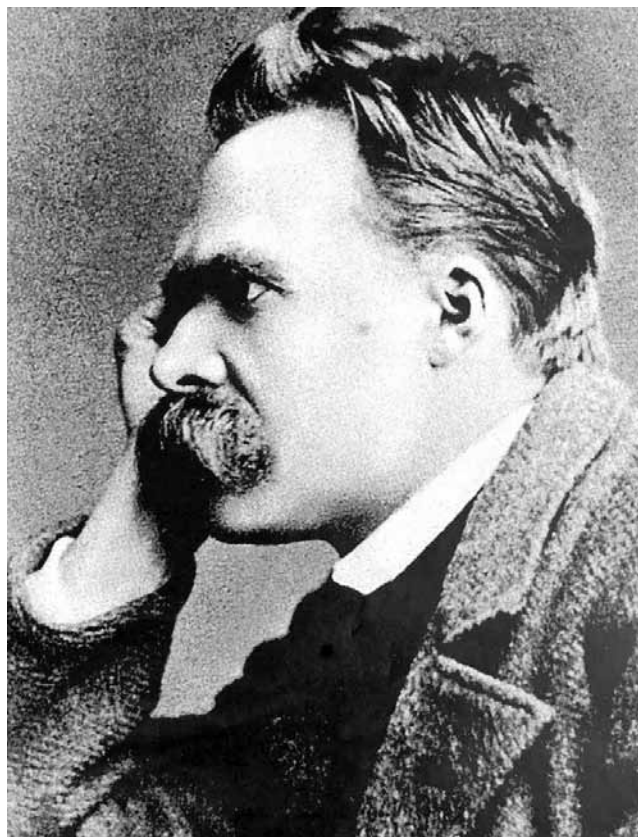
De ministerraad heeft er op voorstel van minister Opstelten van Veiligheid en Justitie mee ingestemd om universitair docent Staat- en bestuursrecht mr. Jan-Peter Loof te benoemen in het College voor de rechten van de mens. Het College zal fungeren als het *National Human Rights Institute* van Nederland en als zodanig samenwerken met diverse mensenrechteninstanties van de Verenigde Naties en de Raad van Europa om door middel van voorlichting, educatie en publiciteit het bewustzijn van en kennis over mensenrechten te vergroten.

Het voltallige College wordt op 2 oktober in aanwezigheid van koningin Beatrix en de VN Hoge Commissaris voor de Mensenrechten officieel gepresenteerd in het Beatrix Theater in Utrecht. Het lidmaatschap van het College voor de Rechten van de Mens is een deeltijdfunctie. Jan-Peter Loof blijft daarnaast verbonden aan de afdeling staats- en bestuursrecht van de Universiteit Leiden.

De benoeming gaat in per 1 oktober 2012.

FILOSOFIE

De Übermensch als leidraad voor het aansprakelijkheidsrecht

Nietzsche's filosofie laat zich niet eenvoudig lezen. Jammer, want zijn werk kan aan de rechtenstudent veel inspiratie bieden om na te denken over de ontwikkeling van het recht. Begeleiding bij Nietzsche's werk is daarom geen overbodige luxe. Gelukkig biedt de Leidse rechtenfaculteit de leergierige rechtenstudent een helpende hand. In het keuzevak Recht & Literatuur, dat gedoceerd wordt door professor Nieuwenhuis, staat een volle week in het teken van Nietzsche's kernfilosofie. Aan de hand van Nietzsche's hoofdwerk Aldus sprak Zarathoestra worden termen zoals de 'Übermensch' en de 'laatste mens' gekoppeld aan het Nederlandse recht. In dit artikel zal eenzelfde koppeling worden gemaakt, namelijk met het aansprakelijkheidsrecht. Voor een goede vergelijking lijkt het mij in de rede liggen om eerst de kernbegrippen van Nietzsche's filosofie in begrijpelijke taal uiteen te zetten. Daarna zal een vergelijking volgen met het Nederlandse recht.

De laatste mens

Nadat Zarathoestra, de personificatie van Nietzsche, tien jaar in eenzaamheid in de bergen heeft gewoond, daalt hij af naar de mensen met het verlangen om zijn leer omtrent de Übermensch met hen te delen. Zijn verhaal wordt niet al te hartelijk ontvangen. Integendeel. Men wil de Übermensch niet begrijpen en lacht erom. Als reactie besluit Zarathoestra om de mensen eerst zichzelf te laten zien en hij houdt hen dan ook de spiegel voor: "Zie! Ik toon u de laatste mens."¹ Erg positief is hij er niet over. Hij noemt de laatste mens de "verachtelijke mens, die zichzelf niet meer

De verlichting heeft God als morele bindende factor doen ontbinden.

verachten kan.”² Om deze uitspraak beter te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om eerst de voorganger van de laatste mens te beschrijven: de eerste mens.

Bij de uitleg van de eerste mens kan goed worden aangesloten bij het scheppingsverhaal zoals dat in de Genesis is beschreven.³ Volgens dit verhaal heeft God de mens als levend wezen geschapen. Dit levende wezen heeft zichzelf vervolgens *als mens* geschapen door ervoor te kiezen om de vrucht te eten die toegang geeft tot de kennis van goed en kwaad. Met deze kennis heeft de mens zich van enig ander wezen onderscheiden; louter de mens is door de verworven kennis in staat om het goede te doen en om als het ware goede dingen te scheppen. De mens kan echter ook het kwade doen. Wanneer Adam en Eva eenmaal van de vrucht hebben gegeten, worden zij voor het eerst mens en beseffen direct dat zij iets kwaads hebben aangericht. Als eerste reactie bedekken zij zichzelf met bladeren en verschuilen zij zichzelf voor God. In deze zondeval, hoe slecht ook, bevindt zich ook een belofte. Zij *weten* namelijk dat zij een fout hebben begaan. Deze wetenschap is noodzakelijk om in het vervolg anders - dat wil zeggen: goed - te handelen.

Bij de eerste mens is God een belangrijk middel geweest om hen te ondersteunen met de omgang van de kennis over het goed en kwaad. Via godsdienst wijst God men erop wat het goede is en geeft hun een reden om zich te schamen of te verbergen wanneer zij het kwade doen. Het geeft hun een leidraad om het goede en het slechte in zichzelf te kennen en daarmee zichzelf steeds weer te kunnen verbeteren. God is hiermee een bindende morele institutie voor de mens geworden.

De verlichting heeft God als morele bindende factor doen ontbinden. Door een toenemende groei van de wetenschap is de rol van God afgenomen, waardoor de invulling van de kennis van het goed en kwaad niet meer bij één god is komen te liggen, maar bij meerdere individuen. De mens heeft God als bindende morele institutie gedood. Het individu bepaalt voortaan zelf hoe het dient om te gaan met zijn morele kennis en is daarmee in een nieuwe fase beland: de laatste mens.

De laatste mens lijkt er niet bij gebaat te zijn om het goede en kwade te willen kennen: het leidt nu eenmaal tot schaamte en de behoefte om zichzelf te verbergen. Men lijkt gelukkiger wanneer

De Übermensch zal in het aansprakelijkheidsrecht zoveel mogelijk de schuld bij zichzelf zoeken, om zo een weg te vinden om zichzelf alsmat te kunnen verbeteren.

men de werkelijke kennis van goed en kwaad ontkent. In plaats daarvan gelooft men liever in de schijn van een morele kennis die het individu niet tegensprekt. “Wij hebben het geluk ontdekt’ – zeggen de laatste mensen en knipogen.”⁴ Daar waar de eerste mens faalt en zichzelf veracht, wil de falende laatste mens zichzelf nooit verachten. Hij is de verachtelijke die zichzelf niet meer verachten kan. De laatste mens heeft zijn vermogen om zichzelf toerekeningsvatbaar te achten verloren. Het resulteert bij de laatste mens tot een diepgeworteld gevoel van ressentiment: een altijd terugkomend verlangen om de schuld niet bij zichzelf, maar bij een ander te leggen.

De Übermensch

Met de dood van God heeft de mens dus de leidraad verloren om het goede te scheppen en vervalt hij in de toestand van de laatste mens. Toch schuilt volgens Zarathoestra in dit probleem ook een belofte. Zarathoestra beschrijft de mens als “een koord, geknoopt tussen dier en *Übermensch* – een koord boven een afgrond.”⁵ De mens is daarmee zowel een ondergang als een overgang. De ondergang is het probleem, maar de overgang naar de *Übermensch* vormt de belofte. Deze overgang impliceert dat de *Übermensch* niet als een eindstadium moet worden beschouwd, maar als een ideaal dat steeds weer moet worden nagestreefd. Hierin ligt besloten dat een voortdurende terugval naar de laatste mens noodzakelijk is.

De *Übermensch* van Nietzsche moet dus worden begrepen als een nieuwe leidraad voor de mens om zijn inzicht van goed en kwaad te hanteren. Voor de mens is dit geen eenvoudige richtlijn, want hij moet het kwaad in zichzelf steeds weer kunnen erkennen en overwinnen. Hij dient niet te kiezen voor de gemakzuchtige schijn van het geluk, maar voor de waarheid die zowel dalen als pieken kent. De gemakzuchtige schijn dat het kwaad alleen wordt aangewakkerd door anderen en dat alleen anderen daaraan schuldig zijn, dient de mens steeds terzijde te schuiven. Hij moet in staat zijn om het kwaad in zichzelf te willen herkennen en om dit te willen overwinnen. Het kwaad in de ander moet hierbij echter niet volledig worden ontkend; ook van het verkeerde

Het ligt mijns inziens meer in de lijn van de Übermensch om de schuld evenwichtiger onder de partijen te verdelen wanneer dat mogelijk is.

handelen van de ander moet geleerd worden ter wille van individuele progressie. “Wees tenminste mijn vijand!” – zo spreekt het ware ontzag, dat niet waagt om vriendschap te vragen.”⁶

De laatste mens en de Übermensch in het aansprakelijkheidsrecht Het aansprakelijkheidsrecht laat zich goed vergelijken met de zojuist beschreven begrippen. In het aansprakelijkheidsrecht draait het immers vaak om de schuldvraag. Wie wordt er aangesproken wanneer er schade wordt geleden? De Übermensch zal in het aansprakelijkheidsrecht zoveel mogelijk de schuld bij zichzelf zoeken, om zo een weg te vinden om zichzelf alsmat te kunnen verbeteren. De laatste mens zal daarentegen altijd de schuld via creatieve wegen op een ander proberen af te wentelen.

Deze laatste gedachtegang, dat van de laatste mens, vindt mijns inziens vaak doorgang in het vermogensrecht wanneer een zwakke positie van een partij door het recht moet worden gecompenseerd. Een mooi voorbeeld lijkt mij hier de positie van de werknemer wanneer hij schade lijdt tijdens zijn werkzaamheden. Uit art. 7:685 lid 1 en 2 BW vloeit voort dat de werkgever bijna altijd aansprakelijk is voor de schade van de werknemer. De werknemer is slechts aansprakelijk voor zijn eigen schade wanneer de werkgever niet aan zijn zorgplicht heeft voldaan – een vrijwel onmogelijke bewijslast voor de werkgever – of wanneer de schade “in belangrijke mate is te verwijten aan opzet of bewuste roekeloosheid van de werknemer”, aldus lid 2. Uit de zaak HR *Pollemans/Hoondert* blijkt dat bewuste roekeloosheid slechts bij zeer uitzonderlijke omstandigheden wordt aangenomen.⁷ Wanneer een werknemer aldus schade lijdt op zijn werk en het causale verband daartussen kan worden bewezen, staat de schuld van de werkgever vast. Doordat tegenbewijs vrijwel onmogelijk is, lijken wetgeving en rechtspraak de werknemer te duwen in de rol van de laatste mens. Waarom zou de werknemer nog voorzichtig zijn als schade toch altijd door de werkgever wordt vergoed? Art. 7:658 BW wekt voor de onvoorzichtige werknemer de schijn dat hij tijdens zijn werk nauwelijks schuldig kan worden bevonden voor zijn eigen schade. Het wetsartikel biedt voor hem een eenvoudige weg om de schuld op zijn werkgever af te wentelen. De morele vraag in hoeverre de werknemer zelf schuldig is – en dus in welke mate hij van het geval kan leren – lijkt hierbij op de achtergrond te zijn geraakt.

Het ligt mijns inziens meer in de lijn van de Übermensch om de schuld evenwichtiger onder de partijen te verdelen wanneer dat mogelijk is. Aan de hand van de zaak HR *Nefalit/Erven Karamus* kan deze stelling verhelderd worden.⁸ Kort weergegeven gaat het in deze zaak om een werknemer die gedurende zijn dienstverband stelselmatig is blootgesteld aan asbest. Belangrijk feit is dat deze werknemer 28 jaar stevig heeft gerookt. Jaren na zijn dienstbetrekking wordt bij hem kanker geconstateerd waaraan de werknemer overlijdt. De kans dat de kanker is ontstaan door asbestbesmetting is volgens medisch onderzoek 55%. Tot de overige 45% behoort grotendeels het feit dat de werknemer heeft gerookt. Wie is aansprakelijk voor de volledige schade? De Hoge Raad overweegt dat het “onaanvaardbaar” is om de volledige schade af te wenden op de werkgever, maar dat het “eveneens onaanvaardbaar” is om alle schuld bij de werknemer te leggen. Van beiden kan gezegd worden dat ze verwijtbaar het gevaar voor longkanker in het leven hebben

geroepen. De Hoge Raad bekrachtigt daarom het arrest van het Hof, waarin de werkgever voor slechts 55% van de schade aansprakelijk is gesteld.

De overwegingen van de Hoge Raad zijn goed te rijmen met het ideaal van de Übermensch, omdat de uitspraak de schuld van beide partijen erkent. Beide partijen worden gewezen op hun verkeerde handelen waardoor zij beiden de kans krijgen om zichzelf te verbeteren. Anders zou dit zijn als ter wille van art. 7:658 BW de vordering geheel zou zijn toegewezen of afgewezen waardoor bij een van de partijen de schijn zou zijn gewekt dat hij gerechtvaardigd de eigen schuld bij de ander zou kunnen leggen. Doordat er in deze zaak niet is gekozen voor volledige, maar proportionele aansprakelijkheid worden de partijen gedwongen om naar hun eigen handelen te kijken, in plaats van enkel elkaar als schuldige aan te wijzen. Wanneer partijen daarbij tevens van de fouten van de wederpartij willen leren, is hun overgang richting de Übermensch geoptimaliseerd.

Afsluiting

Gezien het feit dat alleen het ideaal van de Übermensch tot werkelijke progressie leidt, lijkt het mij wenselijker dat het aansprakelijkheidsrecht de Übermensch als leidraad tegemoet komt. Daar waar schade is geleden zijn fouten gemaakt en zijn schuldigen aan te wijzen. Voor de ontwikkeling richting het ideaal van de Übermensch dient de schuldige een ondergang te erkennen en te overwinnen. Hij moet zijn eigen schuld willen erkennen en met die kennis tot verbetering komen. Het aansprakelijkheidsrecht kan daarbij de mens steunen door bij schadezaken een genuanceerde schuldverdeling te maken. Op die manier zal het recht voor partijen geen weg kunnen vormen om enkel elkaar als schuldige aan te wijzen en dwingt het men te handelen richting het ideaal van de Übermensch, een ideaal dat zowel het individu als de maatschappij ten goede komt. ■

- 1 F. Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra* (vert. H. Marsman), Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011, p. 30.
- 2 F. Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra* (vert. H. Marsman), Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011, p. 31.
- 3 S. Schaap, *Nietzsche's worsteling met het ressentiment*, Damon, Budel 2003, p. 26-32.
- 4 Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra* (vert. H. Marsman), Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011, p. 30.
- 5 Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra* (vert. H. Marsman), Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011, p. 28.
- 6 Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra* (vert. H. Marsman), Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011, p. 57.
- 7 *Het roekeloze karakter van de gedraging moet onmiddellijk voorafgaand aan het geval in het bewustzijn van de werknemer leven*. HR 20 september 1996, NJ 1997, 198 (Pollemans/Hoondert).
- 8 HR 31 maart 2006, LJN AU6092 (Nefalit/Erven Karamus).

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

COLUMN

Wij zijn ten diepste een weiland

Een van de slogans van het CDA in de verkiezingscampagne luidde dit jaar: 'wij zijn ten diepste een WIJ-land'. Een gemiste kans, stelt Wim Daniels bij een uitzending van Pauw en Witteman. Dit had natuurlijk moeten zijn: 'wij zijn ten diepste een weiland'. Met deze spelwijze zou de slogan waarschijnlijk inderdaad meer kiezers hebben opgeleverd (wat voor het CDA geen overbodige luxe was geweest). Niet alleen omdat wij van politici verwachten dat ze zo nu en dan de clown uithangen met een goed geplatste grap, maar ook omdat dierenwelzijn en natuurbehoud steeds hogere prioriteit lijken te krijgen. Als de economische crisis de kop opsteekt moet de natuur met de daarin rondhobbende beestjes overigens even wijken, maar desalniettemin: er is steeds meer aandacht voor dieren en natuur. Dit komt in de politiek tot uiting middels het behalen van twee zetels door de Partij voor de Dieren, maar ook in de juridische wereld is de belangstelling voor dierenwelzijn in opkomst.

Het probleem hier is echter dat van de rechtenstudent verwacht wordt dat deze hard is en het beeld van een dierenliefhebber strookt daar niet mee. Dat laatste wordt direct geassocieerd met softe koeienknuffelaars en mensen die weken rouwen om het overlijden van hun cavia. Toch lijken de keiharde rechtenstudent en de softe dierenliefhebber verenigbaar te zijn in één persoon. Die verenigbaarheid blijkt al uit de naam van de juridische organisatie die opkomt voor de rechten van dieren: Dier&Recht. Deze organisatie richt zich op dierenwelzijn, oneerlijke handelspraktijken, aantasting van de natuur en verbetering van de rechtspositie van het dier. Wanneer je een beetje visueel bent ingesteld ontdek je bij dergelijke teksten niet aan het beeld van een koe in een rechtszaal en een paar kippen die hartstochtelijk applaudiseren wanneer een gezellig varken wordt vrijgesproken. Maar dat is natuurlijk een beetje flauw. Dier&Recht spande de afgelopen jaren meerdere zaken aan, onder andere tegen een aantal grote super-

markten. Deze campagne leidde tot het vrijwel geheel afschaffen van de biggencastratie. Dit is maar een voorbeeld van de vele acties, campagnes en zaken die gevoerd worden door Dier&Recht. En dat er op juridisch gebied aandacht voor dier en natuur komt is maar goed ook. Want hoe hypocriet zijn wij eigenlijk? We kopen goedkoop vlees en doen maar wat graag laatdunkend over de Partij voor de Dieren. Maar tijdens het eten willen we het over het algemeen toch liever niet hebben over bio-industrie, dolfijnen die verstrikt raken in netten waar tonijn mee wordt gevangen en de vetgemeste, op elkaar gestapelde kippetjes.

Het is dus juist goed als een paar keiharde juristen zich zouden inspannen voor het welzijn van dieren, net als de politiek die daar momenteel steeds meer mee bezig is. Niet alleen omdat je die reclames over zielige dieren niet kan hielden, maar omdat het een uitdaging zou moeten zijn om dierenleed tegen te gaan zonder dat de economie daar onder lijdt. De Partij voor de Dieren bedenkt plannen die verbeteringen in het dierenwelzijn teweeg kunnen brengen. Nu nog juristen die voor de naleving ervan kunnen zorgen. Die juristen moeten zich dan wel ook vooral daarop richten, zoals ook de Partij voor de Dieren het idee moet laten varen dat ze ook van alles te melden hebben over onderwijs en de toekomst van de euro. Nee, gewoon lekker druk blijven maken om bio-industrie en dierenmishandeling. De partijnaam moet anders ten eerste veranderd worden naar Partij voor de Dieren en de Euro en Onderwijs – daar gaat echt niemand meer op stemmen. Daarnaast moeten we er toch op kunnen vertrouwen dat in ieder geval Marianne Thieme begrijpt dat wij ten diepste een weiland zijn. **N**

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

VERDIEPING

Catalonië, een nieuwe Europese staat.

'Ni pacte fiscal, ni pacte social! Independencia!, indenpendenica!'

De Catalaanse politiek is in het bevorderen van haar eigen taal zelfs zover gegaan dat de Catalaanse media, ziekenhuizen, banken en restaurants wettelijk verplicht zijn om informatie zowel in het Catalaans als Spaans beschikbaar te stellen.

Het is 11 september 2012, vandaag is het 298 jaar geleden dat Barcelona in handen viel van de Spanjaarden. Deze dag van een grote nederlaag is omgedoopt tot de *Día Nacional de Catalunya*, waarop uitbundig wordt feestgevierd. Iedereen draagt de kleuren rood en geel (de kleuren van de Catalaanse vlag) en door de hele stad staan podia waarop muzikanten Catalaanse pop- en rockmuziek staan te spelen. Naast de festiviteiten staat de nationale feestdag van de Catalanen toch vooral bekend om haar demonstraties voor een onafhankelijk Catalonië. Vandaag laten de Catalanen op straat massaal van zich horen. In totaal zouden er 1,5 miljoen demonstranten staan op *Plaza de Grazia* en *Plaza de Catalunya*. Er wordt uitbundig met vlaggen gezwaaid en bovenstaande leuzen klinken luid. Een groepje demonstranten klimt in een vervallen gebouw om een reusachtige poster op te hangen. Met graffiti wordt op een kantoor van de Spaanse bank La Caixa de vlag van Catalonië gespoten. De omstanders juichen en gezamenlijk wordt het Catalaanse volkslied gezongen: *'Bon cop de falç! Bon cop de falç! Defensors de la terra!'* (Een goede klap met de sikkel! Een goede klap met de sikkel! Verdedigers van de aarde!). Dat er wordt gedemonstreerd op de *Día Nacional de Catalunya* is gebruikelijk. Maar hoe is het mogelijk dat de demonstraties op 11 september 2012 zo massaal waren? En is wat de demonstranten willen, namelijk een onafhankelijk Catalonië, ook (juridisch) mogelijk?

Catalonië op de kaart

Catalonië is op dit moment één van de 17 autonome regio's van Spanje met als hoofdstad Barcelona. Deze regio heeft ongeveer 7,5 miljoen inwoners. Sommige voorvechters van de onafhankelijkheid vinden echter dat er niet moet worden uitgegaan van deze 'Spaanse indeling' maar dat het onafhankelijke Catalonië zal moeten bestaan uit de *Paios de Catalans*. Alle gebieden waar Catalaans gesproken wordt, zullen volgens deze groep verenigd

moeten worden. Naast het feit dat Andorra en bepaalde kleine gebieden in Frankrijk en Italië door de demonstranten worden aangesproken, is het Catalaanse gebied naar hun ideaal ook een stuk groter: ook de regio Valencia en de eilanden Mallorca, Menorca en Ibiza horen erbij. Met deze gebieden erbij kan het inwoneraantal van de gebied Catalonië oplopen tot 11 miljoen.

Geschiedenis

De Catalaanse cultuur ontstond gedurende de middeleeuwen onder het koninkrijk Aragorn. De Catalanen waren zeer welvarend in die tijd, omdat zij veel macht op zee hadden. Het gebied van de Catalanen was toen ook groter. In de hoogtijdagen hebben zij zelfs gebieden gehad in Griekenland. Rond 1700 begon echter het tij te keren. 200 jaar eerder waren de koning van Aragorn en de koningin van Spanje met elkaar in het huwelijk getreden en daarmee werden de koninkrijken officieel samengevoegd. In de jaren na het huwelijk lukten het de Catalanen echter om hun zelfstandigheid te behouden. Maar daar kwam in 1704 een einde aan. Catalonië werd gedwongen zich aan Spanje over te geven. Pas in 1931 is het de Catalanen weer gelukt om wat meer zelfstandigheid te krijgen. Daar kwam echter abrupt een einde aan toen Francisco Franco aan de macht kwam in 1939. Alles wat niet Spaans was, werd door hem verboden. Overtreding werd streng bestraft; vele Catalanen belandde in de gevangenis, waaronder in het kasteel op de Montjuïc te Barcelona. Na het overlijden van Franco stond het de Catalanen weer vrij uitdrukking te geven aan hun taal en cultuur. Daar werd direct massaal gebruik van gemaakt. De Catalaanse politiek is in het bevorderen van haar eigen taal zelfs zover gegaan dat de Catalaanse media, ziekenhuizen, banken en restaurants wettelijk verplicht zijn om informatie zowel in het Catalaans als Spaans beschikbaar te stellen.¹ De huidige twintigers en dertigers zijn gedurende deze pro-Catalaanse politiek opgegroeid. Niet vreemd dat onder hen de grootste aanhang voor een onafhankelijk Catalonië te vinden is.

Als rijkste gebied betaalt Catalonië echter al jarenlang forse belastingen om de armere gedeelten van Spanje overeind te houden.

Realiteit

Ondanks het historische en culturele argument, lijkt voor veel Catalanen de huidige financiële situatie doorslaggevend te zijn om zich voor de onafhankelijkheid uit te spreken. Op dit moment zou 46 % van de Catalaanse bevolking een eigen staat willen. Dit percentage ligt tweemaal hoger dan aan het begin van de economische crisis, in 2008. Catalonië is de rijkste regio van Spanje met een economie groter dan die van Portugal.² Als rijkste gebied betaalt Catalonië echter al jarenlang forse belastingen om de armere gedeelten van Spanje overeind te houden. Na 4 jaar crisis zit Catalonië echter zelf ook in de problemen en heeft zelfs voor noodhulp moeten aankloppen bij Madrid. Voor veel Catalanen is dit de druppel; van solidariteit richting de armere gebieden van Spanje is geen sprake meer.³ De forse bezuinigingen die op de agenda staan, waaronder in de gezondheidszorg en het onderwijs, én het hoge werkloosheidscijfer (20%) maken de onvrede alleen maar groter. Naast de demonstraties voor onafhankelijkheid zijn er meerdere stakingen binnen de regio. Zo lag door een staking op 17 september 2012 het openbaar vervoer in Barcelona plat. De regionale president Artur Mas doet zelf niet mee met de manifestaties, maar liet wel weten achter de demonstranten te staan.⁴ Op het moment van schrijven voert hij druk onderhandelingen met de Spaanse premier Mariano Rajoy Brey om de fiscale onafhankelijkheid van Catalonië voor elkaar te krijgen.⁵ Rajoy roept de Catalanen op om zich vooral te richten op een uitweg uit de crisis in plaats van de Catalaanse onafhankelijkheid. Ondanks dat deze reactie wellicht voor de hand liggend is, heeft Rajoy wel een punt. Ondanks dat fiscale autonomie of gehele onafhankelijkheid voor inkomsten kunnen zorgen, zijn het geen wondermiddelen die de crisis in Catalonië geheel kunnen bestrijden. De Catalanen dienen dit wel voor ogen te houden en niet enkel Madrid als zondebok aan te wijzen.

Internationaal recht

De beweegredenen van de demonstranten zijn dus zowel historisch als economisch te verklaren. Maar is onafhankelijkheid van Catalonië ook juridisch mogelijk? Op basis van art. 1 IVBPR hebben volkeren het recht om over zichzelf te beschikken. Dit zelfbeschikkingsrecht kent twee varianten: het interne en het externe zelfbeschikkingsrecht. Het interne zelfbeschikkingsrecht geeft ieder volk het recht om binnen een staat te bestaan en zich te ontwikkelen. Het externe zelfbeschikkingsrecht geeft het recht op een onafhankelijke staat. Dit recht is echter zeer beperkt: alleen oude koloniën en volkeren die onderdrukt worden hebben het recht op onafhankelijkheid. Catalonië valt niet onder één van deze twee gronden. Zij zou echter wel, net als bijvoorbeeld Kosovo, het recht in eigen hand kunnen nemen en zelfstandig de eigen staat kunnen uitroepen. Volgens het Internationaal Gerechtshof verbiedt het internationaal recht het uitroepen van onafhankelijkheid niet.⁶ Catalonië is dan echter wel afhankelijk van de internationale gemeenschap of zij wordt erkend of niet. Iedere staat maakt deze keuze in principe afzonderlijk. Spanje heeft, met het oog op de onafhankelijkheidsstrijden in eigen land, Kosovo niet erkend. Te verwachten valt ook dat Spanje moeite zal hebben om Catalonië als zelfstandige staat te erkennen. Tegelijkertijd is het aannemelijk dat vele (andere) landen hun contacten met de metropool Barcelona niet kwijt willen.

'Catalonia, a new European State'?

De officiële slogan van de demonstraties van 2012 was 'Catalonia, a new European State.' Maar lidmaatschap van de Europese Unie krijgt Catalonië naar huidig Europees recht niet van rechtswege. Het land zal zelfstandig door de toelatingsprocedure moeten komen. Daarvoor zou zij eerst aan de strikte economische criteria moeten voldoen waarna alle Europese staten unaniem met de

De grootste vraag die naar voren lijkt te komen is of er wel voldoende draagkracht is onder de Catalanen zelf, om werkelijk tot een onafhankelijk Catalonië te komen.

toelating moeten instemmen. Van groot belang is dus dat Catalonië, wil zij onafhankelijk zijn, financieel op eigen benen kan staan. Voorop staat dat Catalonië de rijkste regio van Spanje is, vanwege haar industrie en haar toerisme. De grootste afzetmarkt van Catalaanse producten is echter, tot nu toe, Spanje (54% van de regionale afzetmarkt). Mocht Spanje Catalonië boycotten dan kan dit problemen opleveren. Dat de Spanjaarden hier werkelijk toe in staat zijn, blijkt uit de periode rond Kerstmis in 2005 waarin er in Spanje amper Catalaanse producten werden verkocht.⁷ Of de Spanjaarden de boycot ook voor langere tijd kunnen en willen aanhouden is natuurlijk maar de vraag.⁸ Voor het instemmen met deelname aan de Europese Unie geldt hetzelfde als bij de mondiale kwestie over het wel of niet erkennen van de staat Catalonië: waarschijnlijk zal alleen Spanje tegenstribbelen. Wellicht dat Groot-Brittannië zich ook terughoudend opstelt gezien de huidige onafhankelijkheidsstrijd van Schotland.

De grootste vraag die naar voren lijkt te komen is of er wel voldoende draagkracht is onder de Catalanen zelf, om werkelijk tot een onafhankelijk Catalonië te komen. Natuurlijk is het percentage van 46% hoog, zeker wanneer we bedenken dat dit percentage vier jaar geleden nog rond de 20% lag. Toch is het niet waarschijnlijk dat deze trend van groei zich door zal zetten. Dit omdat bijna de helft van de Catalanen van origine geen Catalaan is: 40% van de Catalanen is oorspronkelijk Spaans of heeft Spaanse ouders. Daarnaast leven er in Catalonië ruim één miljoen mensen die niet in Spanje of Catalonië zijn geboren. Geen van beide groepen staat te springen om van Catalonië een zelfstandig land te maken.⁹

Afsluiting

De grote onderdrukking die de Catalanen door de eeuwen heen hebben moeten verduren, de bevorderingspolitiek van de Catalaanse taal en cultuur en de economische crisis maakt dat de onafhankelijkheidsbeweging van Catalonië groter is dan ooit. Maar kan Catalonië ook werkelijk onafhankelijk worden? In dit geval lijkt het spreekwoord 'waar een wil is, is een weg' op te gaan: het internationaal recht verbiedt de onafhankelijke staat Catalonië niet. Het land zal niet van rechtswege lid worden van de EU. Maar zolang de

Catalaanse staat economisch sterk genoeg is, is de kans dat zij wordt toegelaten groot. De vraag is echter of er wel voldoende 'wil' is om de benodigde 'weg' te doen ontstaan. Nu bijna de helft van de bevolking van Catalonië van origine niet Catalaan is, is het aannemelijk dat de groep die streeft naar onafhankelijkheid niet meer aanzienlijk zal groeien. Maar mocht het toch zo ver komen, dan heeft de voetbalfan in elk geval niets te vrezen; Sandro Rosell, de voorzitter van FC Barcelona heeft al laten weten dat de club van Barcelona, wanneer Catalonië onafhankelijk wordt, gewoon in de Spaanse Liga zal blijven spelen.

- 1 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Cataloni%C3%AB>
- 2 <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/3314713/2012/09/11/Miljoen-Catalanen-op-straat-voor-afscheiding.dhtml>
- 3 <http://www.friedabrepeols.eu/mening/nationaal/nieuws/column/cataloni%C3%AB-kreunt-onder-pervers-spaans-financieringssysteem>
- 4 http://www.nytimes.com/2012/09/12/world/europe/12iht-barcelona12.html?_r=1&src=un&feedurl=http://json8.nytimes.com/pages/world/europe/index.jsonp
- 5 <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/3314713/2012/09/11/Miljoen-Catalanen-op-straat-voor-afscheiding.dhtml>
- 6 http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2586731.ece/Gerechtshof_onafhankelijkheid_Kosovo_rechtmatig
- 7 <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/11/catalan-independence-rally-barcelona>
- 8 <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/11/catalan-independence-rally-barcelona>
- 9 <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/11/catalan-independence-rally-barcelona>

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

ZAAK _{V/D} MAAND

Ontbinding van de arbeidsovereenkomst wegens alcoholgebruik

De hoge mate van alcoholgebruik tijdens het weekend blijkt uit het feit dat de werknemer vele delen van het weekend zelfs is vergeten.

Alcoholgebruik is in Nederland over het algemeen maatschappelijk geaccepteerd. Wanneer men een vlugge blik werpt op de relevante onderzoekscijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), dan hoeft deze stelling nog maar weinig betoog.¹ Zo drinkt de gemiddelde Nederlandse burger van boven de 12 jaar minimaal één glas alcohol per dag. Deze alcoholconsumptie is afkomstig van 84% van de bevolking. Opvallend is dat het vooral jongeren van 18-25 jaar zijn die onder de stevige drinkers vallen: 3 op de 10 jongeren drinkt minstens 1 dag in de week 6 glazen of meer.

Gezien de bovenstaande cijfers is het dan ook niet verrassend dat alcohol vaak een aanleiding geeft tot een arbeidsconflict.² In dit artikel wordt er een dergelijk arbeidsconflict behandeld. Hierbij staat de zaak van een bankdirecteur centraal, die na een dronken vertoning gedurende een bedrijfsweekend door zijn werkgever wordt ontslagen. De kantonrechter te Amersfoort heeft zich over deze zaak moeten buigen.³ Voordat er echter wordt ingegaan op deze zaak, worden hieronder eerst de hoofdlijnen van het Nederlandse ontslagrecht uiteengezet, zodat de te behandelen zaak in een beter te begrijpen perspectief kan worden geplaatst.

Het Nederlandse ontslagrecht in vogelvlucht

Het ontslagrecht is geregeld in titel 10 van boek 7 van het Burgerlijke Wetboek. In deze titel staat de arbeidsovereenkomst – een bijzondere overeenkomst – centraal. Naast de totstandkoming en de inhoud is in deze titel de beëindiging van de arbeidsovereenkomst geregeld.

Wanneer de werkgever en de werknemer de overeenkomst willen beëindigen, zijn er meerdere manieren om dit te bewerkstelligen. Zo kunnen de werkgever en de werknemer ‘met wederzijds goedvinden’ de arbeidsovereenkomst beëindigen. Vaak verdient deze weg de voorkeur, aangezien voor deze beëindiging de tussenkomst van de kantonrechter of een overheidsinstantie niet noodzakelijk is. Ook kunnen de werkgever en de werknemer zo met een goed gevoel uit de contractuele relatie stappen.

De beëindiging kan echter ook eenzijdig geschieden. Wanneer de werknemer van de arbeidsovereenkomst af wil, levert dat juridisch gezien weinig problemen op. Dit vloeit voort uit het grondwettelijk verankerde verbod op dwangarbeid (art. 19 lid 3 GW). De werknemer kan dan ook simpelweg de arbeidsovereenkomst schriftelijk opzeggen en hoeft doorgaans alleen maar een wachttijd van 1 maand in acht te nemen.

In het Nederlandse arbeidsrecht is namelijk het uitgangspunt dat de zwakke positie van de werknemer door middel van rechtsbescherming van de wet moet worden gecompenseerd.

Wanneer de werkgever daarentegen van de werknemer af wil, dient hij daarvoor vele juridische hobbels te trotseren. In het Nederlandse arbeidsrecht is namelijk het uitgangspunt dat de zwakke positie van de werknemer door middel van rechtsbescherming van de wet moet worden gecompenseerd.⁴ De werkgever dient daarom met zware wettelijke criteria rekening te houden wanneer hij eenzijdig de arbeidsovereenkomst wil doen beëindigen. In het algemeen heeft de werkgever daarbij drie mogelijkheden tot zijn beschikking.

Allereerst kan hij de arbeidsovereenkomst opzeggen. Als hoofdcriterium geldt dan dat de werkgever toestemming moet krijgen van het UWV Werkbedrijf (art. 6 BBA). Deze overheidsinstantie zal het ontslag naar maatstaven van het Ontslagbesluit op redelijkheid toetsten. Bij een positieve toets wordt de arbeidsovereenkomst dan, na het verstrijken van de opzegtermijn van minimaal 1 maand, beëindigd.

Veel werkgevers kiezen er echter voor om de arbeidsovereenkomst te doen ontbinden bij de kantonrechter (art. 7:685 BW). Het voordeel is dat er bij deze procedure snel duidelijkheid bestaat; er is in deze procedure geen hoger beroep mogelijk tegen het vonnis van de kantonrechter (art. 7:686 lid 11 BW). Daarnaast kan alleen bij deze procedure een ontslagvergoeding worden vastgesteld. De toetsingsmaatstaven zijn verder niet lichter dan die van de UWV-procedure.

Ten slotte kunnen de omstandigheden dermate ernstig zijn voor de werkgever, dat hij onmiddellijk de arbeidsovereenkomst wil beëindigen. Het gaat hier om de opzegging wegens een dringende reden, in de praktijk ook wel ‘ontslag op staande voet’ genoemd (art. 7:677 BW).

De zaak bij de kantonrechter

Bij de kantonrechter te Amersfoort gaat het om een ontbindingszaak. Als kerncriterium geldt hier dat een ontbinding slechts wordt toegewezen, wanneer de omstandigheden dermate zijn veranderd, dat de arbeidsovereenkomst billijkheidshalve dient te worden beëindigd (art. 7:685 lid 2 BW).

Het gaat bij deze zaak om het volgende: werknemer X is vanaf 5 januari 1970 in dienst bij de ABN AMRO als rayondirecteur te Amersfoort. Zijn laatst genoten bruto-maandsalaris met emolumenten bedraagt ongeveer 18 500 gulden. In oktober 1999 is de directeur naar een personeelsweekend gegaan. Hij schijnt zich daar hevig te hebben misdragen. De kantonrechter stelt het volgende vast:

“X heeft zich aan bovenmatig alcoholmisbruik schuldig gemaakt, hij heeft herhaaldelijk vrouwelijke personeelsleden lastig gevallen of onheus bejegend, hij heeft zich in het bijzijn van anderen uitgedaagd en naakt rond gefietst.”⁵

De hoge mate van alcoholgebruik tijdens het weekend blijkt uit het feit dat de werknemer vele delen van het weekend zelfs is vergeten. Hij ontkent echter niet de hierboven genoemde handelingen die het gevolg zijn geweest van zijn alcoholgebruik. Desondanks voert hij bij de kantonrechter aan dat zijn arbeids-

Wanneer er echter sprake is van stelselmatig drankgebruik op het werk, dan dient de werkgever niet al te haastig naar ontslag als middel te grijpen.

overeenkomst niet moet worden ontbonden. Hij betoogt daarbij dat zijn gedrag tijdens het weekend niet als wangedrag moet worden bestempeld, in die zin dat ABN AMRO geen vertrouwen meer heeft in hem als werknemer. De 29 jaren van goede dienst moeten hierbij in overweging worden genomen. Een eenmalig incident tijdens een bedrijfsweekend zou de omstandigheden niet dermate kunnen veranderen, dat de arbeidsovereenkomst redelijkerwijze ontbonden moet worden. In het geval de kantonrechter niet meegaat met dit betoog, vordert de werknemer een ontslagvergoeding van circa 700.000 gulden.

Tegenover het standpunt van de werknemer acht de ABN AMRO het gedrag van de werknemer dermate onaanvaardbaar, dat de arbeidsovereenkomst redelijkerwijs moet worden ontbonden. Zij voert aan dat de werknemer tijdens het weekend door zijn drankgebruik ernstig de fatsoensnormen heeft geschonden. De jarenlange dienst van de werknemer neemt deze ernst niet weg, temeer gezien de werknemer door zijn hoge functie een voorbeeldfunctie uitoefent ten opzichte van de werknemers. Het gedrag kan daarnaast door de reputatiebreuk na het weekend moeilijk los worden gezien van zijn functie die hij vervult bij ABN AMRO, hetgeen de reputatie van ABN AMRO aantast.

De Kantonrechter gaat mee met dit laatste betoog en overweegt als volgt:

“Hoewel X een uitstekende staat van dienst heeft is hetgeen tijdens het genoemde weekend is gebeurd van zodanige aard, dat ABN AMRO zich terecht op het standpunt stelt dat zij geen vertrouwen meer in het functioneren van X heeft. Er moet van worden uitgegaan dat binnen de organisatie van ABN AMRO X als het ware zijn status heeft verloren. Uit de verklaringen van de medewerkers blijkt dat, anders dan X dacht, de gebeurtenissen tijdens het weekend niet zomaar vergeten zijn. De ontbinding van de arbeidsovereenkomst wegens een wijziging in de omstandigheden is daarom toewijsbaar.”⁶

De kantonrechter ontbindt de arbeidsovereenkomst, maar wijst daarbij wel een ontslagvergoeding toe aan de werknemer met als correctiefactor $C=0,75$. Dit laatste wil zeggen dat het ontslag in overwegende mate te verwijten is aan de werknemer.

Slotopmerkingen

Bij de bovenstaande zaak gaat het slechts om één incident die doorslaggevend is geweest voor de ontbinding. Wanneer er echter sprake is van stelselmatig drankgebruik op het werk, dan dient de werkgever niet al te haastig naar ontslag als middel te grijpen. Uit lagere rechtspraak is immers gebleken dat de werknemer arbeidsrechtelijk ‘ziek’ kan zijn wanneer er sprake is van een terugkerend drankprobleem. Er geldt derhalve zelfs een opzeverbod. Van de werkgever wordt dan eerder verwacht dat hij de werknemer helpt om het drankprobleem te bestrijden.⁷ Ook bij drankgebruik op het werk heeft de werknemer in principe een veilige positie. Dit mag echter geen vrijbrief zijn om op incidentele basis dronken op het werk te verschijnen, zelfs niet op een bedrijfsweekend. **N**

- 1 Voor meer cijfers zie de CBS –site: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3110-wm.htm>
- 2 Zo blijkt uit het recente artikel over alcohol en ontslag van L. Veenstra, ‘Alcohol en ontslag, met beleid!’, AR 2012/29.
- 3 Ktr. Amersfoort 15 maart 2000, JAR 2000/89, r.o. 2.1.
- 4 H.J. Van Voss, *Inleiding Sociaal Recht*, Boom Juridische uitgever: Den Haag 2011, p. 20-21.
- 5 Ktr. Amersfoort 15 maart 2000, JAR 2000/89, r.o. 2.1.
- 6 Ktr. Amersfoort 15 maart 2000, JAR 2000/89, r.o. 2.2.
- 7 Zie bijvoorbeeld: Ktr. Haarlem 31 maart 2006, LJV AV7917 en Ktr. Amsterdam 29 oktober 2009, LJV BK2771.

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

Faculteitsagenda Oktober 2012

3 oktober | Leids Ontzet: faculteit gehele dag gesloten

8 oktober t/m 12 oktober | Tentamenperiode

10 oktober t/m 12 oktober | Week van de diversiteit

De Universiteit Leiden heeft een divers, internationaal en multicultureel karakter. In de Week van de Diversiteit staat dit rijke palet van culturen en achtergronden binnen de universiteit centraal.

11 - 12 oktober | Congres Crimmigration Control

Aan de Universidade de Coimbra in Portugal vindt het eerste congres van het Crimmigration Control International Net of Studies (CINETs) plaats, waaraan Joanne van der Leun en Maartje van der Woude - van het Instituut voor Strafrecht & Criminologie - deelnemen.

15 oktober | Taaltoets

20 oktober | Open dag Universiteit Leiden

22 oktober | Vergadering Faculteitsraad

24 oktober | Promotie mr. M.W. Knigge

Op 24 oktober 2012 promoveert mr. M.W. Knigge op haar proefschrift "De procesovereenkomst. Over de vrijheid van partijen het civiele proces vorm te geven."

25 oktober | Afstuderen (rechtsgeleerdheid)

26 oktober | Afstuderen (fiscaal recht)

30 oktober | Afstuderen (criminologie)

31 oktober | Afstuderen (notarieel recht)

31 oktober | Uitreiking bachelor afstuderen

OPINIE

Verbod pedofielenvereniging Martijn onhoudbaar

De schandalen binnen de katholieke kerk en de gebeurtenissen die voorafgingen aan de Amsterdamse zedenzaak hebben internationaal tot veel acties tegen pedofielen of van pedoseksuele handelingen verdachte personen geleid. Onlangs werd de belangenvereniging van pedofielen in Nederland Martijn via de civiele rechter verboden, een unicum in Nederland. Het arrest wat uit de zaak volgde, lijkt echter onbedoeld de vrijheid van meningsuiting en vereniging te beknotten. Is de maatregel in dit geval niet erger dan de kwaal?

Wat vooraf ging

Het is in november 2010 dat de Amerikaanse recherche bij een grootschalig onderzoek naar kinderporno op een foto stuit van een tweejarig jongetje met een nijntje-knuffel. Het naar de tekeningen van de Nederlandse kinderboekenschrijver Dick Bruna gemaakte knuffelbeest doet vermoeden dat de foto uit Nederland afkomstig is. Bij hoge uitzondering wordt op 7 december 2010 de foto getoond in een uitzending van het programma Opsporing Verzocht.¹ Het jongetje wordt herkend en nog diezelfde avond wordt in Amsterdam de 27-jarige Robert M. aangehouden. Slechts vijf dagen later maakt de pas aangetreden burgemeester van Amsterdam, Eberhard van der Laan tijdens een persconferentie bekend dat op de kinderdagverblijven Het Hofnarretje en Jenno's Knuffelparadijs vermoedelijk zo'n 30 tot 50 kinderen het slachtoffer zijn geworden van seksueel misbruik.² Ook de echtgenoot van Robert M., Richard van O. en collega Erwin R. worden die dag

aangemerkt als verdachte in wat bekend zou worden als de Amsterdamse zedenzaak. Temeer omdat begin 2010 het seksueel misbruik van kinderen binnen de katholieke kerk aan het licht was gekomen veroorzaakten de gebeurtenissen in de kinderdagverblijven in Amsterdam een nationale hetze tegen pedofielen of van pedoseksuele handelingen verdachte personen.

In de nasleep van de gebeurtenissen in Amsterdam maakte de Volkskrant bekend dat medeverdachte Richard van O. enige tijd lid was geweest van de pedofielenbelangenvereniging Martijn.³ Een zegsman van de vereniging had dit bekend gemaakt en verklaarde in het artikel in de Volkskrant dat het bestuur van de vereniging reeds "argwaan had" en daarom "terughoudend reageerde" op de deelname van Van O. aan activiteiten van Martijn.⁴ Het bestuur van Martijn hield er rekening mee dat Van O. een undercoverjournalist was, "daarom [had] hij nooit de ledenlijst in handen gekregen, waar hij volgens [het bestuur] wel op uit was".⁵ Ook nam de vereniging in het artikel "nadrukkelijk afstand" van de daden van Van O. en zijn echtgenoot. Maar het kwaad was reeds geschied, door het artikel werd de vereniging Martijn publiekelijk geassocieerd met de Amsterdamse zedenzaak.

Vereniging Martijn

Vereniging Martijn was in november 1982 te Hooogeveen opgericht en officieel ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.⁶ Zij was vernoemd naar het tijdschrift Martijn, een initiatief van een

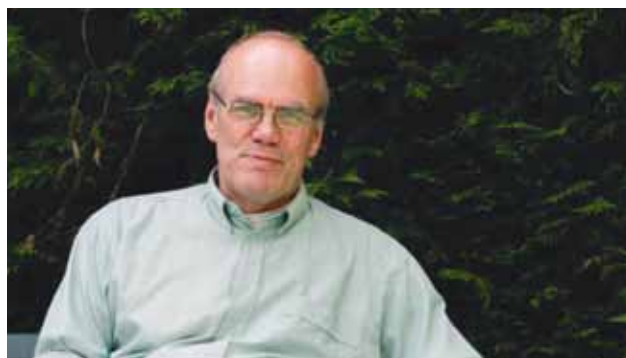
zedendelinquent die het tijdschrift, terwijl hij zijn straf uitzat, vanuit de gevangenis uitgaf. De vereniging wilde een “platform zijn voor discussies over pedofilie” en streed voor “de sociale en maatschappelijke acceptatie van kinderen-ouderen relaties”.⁷ Wanneer men in de relaties en het seksueel contact met kinderen alle vormen van geweld, dwang en overmacht zou uitsluiten, mocht het mensen in een “vrije menselijke samenleving” niet verboden worden seksuele relaties met kinderen te onderhouden.⁸ Met betrekking tot de “lichamelijke intimiteit” tussen volwassenen en kinderen stelde de vereniging vier richtlijnen voor: (1) instemming van zowel het kind als de volwassenen, (2) openheid naar de ouders van het kind, (3) vrijheid voor het kind om zich terug te trekken uit de relatie op elke willekeurig moment, (4) harmonie met de ontwikkeling van het kind.⁹ De absolute leeftijdsgrenzen van 12 jaar (art. 244 Sr.) voor het verrichten van enige seksuele handeling en 16 jaar (art. 245 Sr.) voor dergelijke handelingen “buiten echt” moesten dan ook worden afgeschaft. Doch voor deze doelen gerealiseerd waren, werden leden gemaand “zich aan de wet te houden”.¹⁰ Martijn streefde immers haar doelen na binnen de grenzen van de Nederlandse wet, hetgeen tevens in de statuten van de vereniging was vastgelegd.¹¹

Dergelijke doelstellingen werden door leden bepleit op de website Martijn.org en in het driemaandelijks blad van de vereniging OK magazine, waarbij “OK” stond voor “Ouder-Kind”. Tevens bevatte beiden: illustraties, ingezonden brieven van leden waarin onder andere seksuele ervaringen met kinderen werden beschreven, poëzie en boekbesprekingen.¹²

Martijn onder vuur

Op één mislukte poging in 2003 om de vereniging wegens strijd met de goede zeden en openbare orde (art. 2:20 BW) te ontbinden na, werden er in Nederland tot 2010 geen acties ondernomen tegen Martijn.¹³ Wél werden herhaaldelijk bestuursleden van Martijn veroordeeld voor het bezit van kinderporno en kwam het tot een kort geding toen in 2007 een lid van de vereniging foto's van prinses Amalia en de twee oudste kinderen van prins Maurits op het forum van Martijn.org plaatste.^{14,15} Hierop bepaalde de voorzieningenrechter dat “door het plaatsen van de foto's inbreuk [werd] gemaakt op het portretrecht van de kinderen en de persoonlijke levenssfeer van leden van de Koninklijke familie, [...] het karakter van de website van Martijn in aanmerking genomen”.¹⁶ Er werden geen pogingen ondernomen Martijn te ontbinden. De voorzieningenrechter erkende zelfs dat Martijn een zekere “uitingsvrijheid” toekwam, maar dat zij geen foto's van kleine kinderen mocht plaatsen zonder uitdrukkelijke toestemming van de ouders.¹⁷

Pas toen op 29 maart 2011 de voorzitter van Martijn Ad van den Berg werd gearresteerd nadat tijdens een huiszoeking grote hoeveelheden (ook zelf vervaardigde) kinderporno werd aangetroffen, kwam de zaak aan het rollen. In reactie op een vraag van de ouders van een misbruikslachtoffer oordeelde het Ministerie van Veiligheid en Justitie op 18 juni 2011 dat “de activiteiten van [Martijn] volgens het Nederlands recht niet strafbaar zijn”.¹⁸ De ouders konden zich niet vinden in de reactie van het Ministerie en verzochten, à la zaak Wilders, het gerechtshof te Leeuwarden via

Ad van den Berg, de inmiddels veroordeelde voorzitter van vereniging Martijn.

een artikel 12-procedure de vereniging alsnog strafrechtelijk te vervolgen wegens uitlokking en medeplichtigheid aan het seksueel misbruik van hun kind. De dader zou volgens de ouders vanuit vereniging Martijn tips hebben gekregen hoe hij het beste contact kon leggen met kinderen en zijn sporen vervolgens kon uitwissen. Het gerechtshof te Leeuwarden ging echter mee in het oordeel van het Ministerie, er zaten in het dossier te weinig aanknopingspunten voor een succesvolle vervolging van Martijn wegens uitlokking en medeplichtigheid aan het misbruik.¹⁹

Gaande de rechtsgang presenteerde de Hagenees Henk Bres in juli 2011 zijn petitie in het kader van een burgerinitiatief aan de Tweede Kamer. Volgens de NOS was het Bres in vijftien dagen gelukt de 40.000 benodigde handtekening bij elkaar te krijgen.²⁰ In het Kamerdebat dat volgde, drongen het CDA en de Christen-Unie erop aan Martijn te verbieden. Het CDA diende hiertoe zelfs een initiatiefvoorstel in teneinde een wettelijk verbod te forceren.²¹ Het voorstel werd echter niet aangenomen. Ondanks dat verschillende bestuursleden herhaaldelijk voor zedendelicten waren veroordeeld, deden zij dit niet in de hoedanigheid van bestuurslid van Martijn, “voor strafrechtelijke onderzoek is [immers] een verdenking nodig jegens rechtspersoon Martijn” aldus minister Opstelten.²² Wél benadrukte de minister dat Martijn voortdurend in de gaten werd gehouden, er was echter nog geen kinderporno op de website van Martijn aangetroffen.

Op 18 oktober 2011 werd voormalig Martijn-voorzitter Ad van den Berg door de rechtbank Haarlem veroordeeld tot drie jaar cel, waarvan zes maanden voorwaardelijk, mét een proeftijd van vijf jaar. In navolging van deze uitspraak maakte het OM op 24 november 2011 bekend via de civielrechtelijke weg van artikel 2:20 BW een verbod op Martijn te willen realiseren.²³

Het vonnis van de rechtbank Assen

Op 27 juni van dit jaar werd uitspraak gedaan. De rechtbank Assen verklaarde vereniging Martijn verboden. De “werkzaamheden” van de vereniging waren volgens de rechtbank in strijd met de openbare orde en goede zeden.²⁴ Het openbare gedeelte van de website van de vereniging zou uitdragen dat: “kinderen een lustobject zijn”, “met seksueel contact tussen volwassenen en kinderen niets mis is [en dit zelfs] verheerlijkt moet worden”, “strafrechtelijke veroordelingen voor zedenmisdriven met

kinderen bespottelijk zijn” en “seksueel contact tussen volwassenen en kinderen heel natuurlijk is”.²⁵ Vereniging Martijn weersprak deze categorisering van de citaten op haar website niet, maar voerde aan dat de website slechts een “nieuwsarchief” was.²⁶ De publicatie van een en ander zou “niet plaatsvinden ter seksuele prikkeling of om seks met jongeren goed te praten”, het was slechts bedoeld om een beeld te schetsen over “hoe anders er door veel mensen in de jaren tachtig van de vorige eeuw geschreven en gedacht werd over seksualiteit tussen volwassenen en kinderen”.²⁷ De rechtbank ging in deze nuancering niet mee en oordeelde dat de citaten op de website van vereniging Martijn er blijk van gaven “dat de vereniging Martijn voor haar leden [...] seksueel contact met kinderen [nastreefde] en daartoe dat seksuele contact verheerlijkt”.²⁸ De werkzaamheden van Martijn zouden “een inbreuk [maken] op de algemeen aanvaarde grondvesten van ons rechtsstelsel” waardoor deze in strijd zouden zijn met de openbare orde.²⁹ De uitspraak was een unicum in de Nederlandse rechtsgeschiedenis, niet eerder werd een vereniging via de civiele rechter verboden verklaard.

Discutabele rechtsoverwegingen

Ondanks dat de rechtbank in haar vonnis vooropstelt “dat het uitdragen van in de ogen van velen ongewenste opvattingen op zichzelf genomen geen grond geeft om tot een verboden verklaring [...] te komen” en de rechtbank “het recht van vereniging en de vrije meningsuiting grondbeginselen van de Nederlandse rechtsstaat” vindt, wekt de uitspraak de schijn van vooringenomenheid.^{30,31} De rechter geeft in het arrest namelijk een geheel nieuwe, veel ruimere interpretatie van het begrip “werkzaamheid” uit het artikel 2:20 BW. Uit de wetsgeschiedenis en uit de rechtspraak zou volgens de rechtbank blijken dat “de daden van [verenigingen] en/of de woorden die [een vereniging] spreekt of schrijft” ook onder het begrip werkzaamheid vallen.³² De uitingen op de website Martijn.org zijn daarom “daden van de vereniging Martijn dan wel woorden die zij schrijft of die zij spreekt” aldus rechtbank Assen.³³

Marthijn Uitenboogaard van vereniging Martijn tijdens een persconferentie over het verbod.

De veelbesproken website Martijn.org van vereniging Martijn.

Echter, sinds wanneer is het doen van uitlatingen, dan wel gesproken of geschreven, buiten het beledigen en het aanzetten tot haat, een werkzaamheid die op zichzelf strafbaar is? Geheel afgezien van het feit of iemand uit eigen ethische overwegingen een dergelijke verenigingen bestaansrecht gunt, zijn enkel uitingen niet strafbaar. Hier komt bij dat vereniging Martijn is opgericht als platform voor discussies over pedofilie en voor de sociale en maatschappelijke acceptatie van kinderen-ouderen relaties. In die hoedanigheid moet zij dan ook gezien worden als de behartiger van de belangen van pedofielen in Nederland. Derhalve is het niet onbegrijpelijk dat een dergelijke vereniging zich uitlaat vóór de acceptatie van kinderen-ouderen relaties. Los van hoe de maatschappij tegen de belangen van een dergelijke groep aankijkt, als belangenbehartiger draagt de vereniging bij aan het maatschappelijk debat rond pedofilie. Wanneer alle, in verenigingsverband georganiseerde behartigers van maatschappelijk ongewenste belangen of strijders tegen algemeen aanvaarde standpunten door overheden monddood zouden kunnen worden gemaakt, leidt dit op den duur tot politieke stilstand dan wel een dictatuur van de meerderheid. Dat de rechtbank Assen hier onvoldoende oog voor heeft, laat zij blijken in de rechtsoverweging 2.16 van haar vonnis: ondanks dat het uitdragen van “in de ogen van velen ongewenste opvattingen” op zichzelf genomen geen grond geeft een vereniging te verbieden, kan een vereniging volgens de rechtbank wél verboden worden wanneer zij een “inbreuk maakt op algemeen aanvaarde grondvesten van ons rechtsstelsel”.³⁴ Mijns inziens staan beiden citaten minstens op gespannen voet met elkaar, immers wat is het substantiële verschil tussen: “in de ogen van velen -” en “algemeen aanvaarde -”, en waarom zou het ter discussie stellen van “in de ogen van velen gewenste opvattingen” niet strafbaar zijn, terwijl dit voor “algemeen aanvaarde rechtsbeginselen” wel volgens de rechtbank geldt? Dat rechtsgeleerden, politici en maatschappij eeuwenlang een zelfde mening zijn toegegaan maakt het nog niet strafbaar er een andere mening op na te houden en deze in verenigingsverband te uiten.

Het is niet overdreven te stellen dat middels dit arrest de rechtbank Assen zelf mogelijk inbreuk maakt op algemeen aanvaarde grondvesten van ons rechtsstelsel, waarvan de vrijheid van meningsuiting en vereniging een zeer belangrijk deel uitmaken. Het arrest impliceert immers dat personen die het, in verenigingsverband,

enkel in woord grondig met de wet en maatschappelijke opvattingen oneens zijn zich niet zouden mogen verenigen. Het arrest holt hiermee niet alleen de vrijheid van meningsuiting en vereniging uit, het is tevens een kleine stap in de richting van censuur en het verbieden van ongewenste politieke partijen.

Het kind en het badwater

De vereniging Martijn is sinds haar oprichting een onderwerp van conflict geweest. De vereniging heeft het maatschappelijk debat rond pedofilie de afgelopen decennia gedomineerd en heeft het tij, na de schandalen in de katholieke kerk en de zaak Robert M., tegen zich zien keren. Of men nu een voorstander of een uitgesproken tegenstander van de vereniging van dergelijke personen, met dergelijke doestellingen is, men moet oppassen niet het kind met het badwater weg te gooien. Het arrest van de rechtbank Assen heeft het mogelijk gemaakt niet alleen de daden maar ook de uitlatingen van verenigingen juridisch te kunnen kwalificeren als gewenst of ongewenst. Waar vervolging eerder alleen mogelijk was in de gevallen van belediging van groepen of personen, laster of haat zaaien, zet dit arrest de deur open naar het verbieden van verenigingen op basis discutabele gronden als “inbreuk op de algemeen aanvaarde rechtsbeginselen” of de “geldende fundamentele waarden binnen onze samenleving”.³⁴ Hoe erg ik de hervorming van de zedenwetgeving en de seksuele gedragingen die vereniging Martijn voorstaat ook afkeur, zij hebben net als ieder ander een recht op hun mening en hun fantasie in woord en geschrift, zolang het daarbij blijft.

- 1 AD.nl, “Nijntje-knuffel leidde politie naar Robert M.”, 13 december 2010.
- 2 Het Parool.nl, “De Amsterdamse zedenzaak: een terugblik”, 19 december 2010.
- 3 De Volkskrant.nl, “Richard van O. was lid van pedoclub”, 15 december 2010.
- 4 De Volkskrant.nl, “Richard van O. was lid van pedoclub”, 15 december 2010.
- 5 De Volkskrant.nl, “Richard van O. was lid van pedoclub”, 15 december 2010.
- 6 Website van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>
- 7 Website van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>
- 8 Website van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>
- 9 Website van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>
- 10 Website van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>

- 11 Statuten van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100701215946/http://www.martijn.org/page.php?id=100000>
- 12 OK magazine van vereniging Martijn: <http://web.archive.org/web/20100813233054/http://www.martijn.org/page.php?id=106000>
- 13 Trouw.nl, “Demonstratie tegen pedofilie in Amsterdam”, 11 mei 2006.
- 14 RTL-nieuws, “Acht bestuursleden pedoclub veroordeeld”, 21 juni 2011.
- 15 Trouw.nl, “Pedosite mag geen foto’s prinses Amalia tonen”, 1 november 2007.
- 16 Rechtbank Amsterdam, 1 november 2007, LJN: BB6926, nr. 382637 / KG ZA 07-2048 Pee/SK
- 17 Rechtbank Amsterdam, 1 november 2007, LJN: BB6926, nr. 382637 / KG ZA 07-2048 Pee/SK
- 18 P. Zantingh voor NRC.nl, “Pedofielenvereniging Martijn verboden”, 27 juni 2012.
- 19 Trouw.nl, “Pedovereniging Martijn hoeft niet vervolgt te worden”, 21 november 2011.
- 20 B. Hinke voor NRC.nl, “Burgerinitiatief Henk Bres tegen pedovereniging Martijn succesvol”, 13 juli 2011
- 21 P. van den Dool voor NRC.nl, “Opstelten: verbod op Martijn op dit moment niet haalbaar”, 30 november 2011.
- 22 P. van den Dool voor NRC.nl, “Opstelten: verbod op Martijn op dit moment niet haalbaar”, 30 november 2011.
- 23 L. Boon voor NRC.nl, “Om wil pedovereniging Martijn verbieden”, 15 december 2011.
- 24 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.16
- 25 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.11
- 26 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.12
- 27 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.12
- 28 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.14
- 29 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.16
- 30 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.16
- 31 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.6
- 32 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.5
- 33 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.10
- 34 Rechtbank Assen, 27 juni 2012, LJN: BW9477, nr. 90511 / HA RK 11-230, r.o. 2.14

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

DE STELLING

Wat vind je van de invoering van de wietpas?

Charlotte van Eeden, masterstudent Strafrecht

“In ieder geval denk ik dat de invoering van de wietpas geen goed idee is met oog op het doel van het eigenlijke softdrugsbeleid: het scheiden van softdrugs en harddrugs. Ondanks dat de wietpas is ingevoerd zullen drugstoeristen toch aan hun portie cannabis moeten komen, wegblijven zullen zij namelijk mijns inziens niet. Logischerwijs denk ik dat de invoering daarom zal leiden tot meer straatcriminaliteit: als cannabis niet gekocht kan worden in een coffeeshop, dan wel ergens anders. Nadelen hiervan: wanneer cannabisgebruikers op een andere manier dan via de coffeeshop aan hun cannabis moeten komen, is het maar de vraag of de kwaliteit van cannabis nog wel gewaarborgd kan worden. Het kopen van cannabis in een coffeeshop gebeurt gecontroleerd en er bestaat een zekere waarborg met betrekking tot de kwaliteit van cannabis. Coffeeshops verkopen namelijk kwalitatief goede cannabis. Bovendien verkopen zij geen andere soorten drugs terwijl een straathandelaar veelal meer aan te bieden heeft dan cannabis, dus ook harddrugs. Dit is dus een slechte zaak voor de volksgezondheid. Dus: meer straatcriminaliteit, kwalitatief slechtere cannabis en vervaging van de grenzen tussen soft- en harddrugs. Wat betreft het afstandscriterium, naar mijn mening is het volkomen irrelevant op hoeveel afstand een coffeeshop van een school gevestigd zit. De reden hiervoor? Jongeren mogen in verband met hun leeftijd sowieso niet overgaan tot het kopen van cannabis. Ervan uitgaande dat coffeeshophouders consequent controleren op leeftijd door middel van het vragen naar legitimatiebewijs en/of de wietpas, moet het überhaupt al niet mogelijk zijn voor jongeren om aan cannabis te komen. Met dit argument wordt mijns inziens in één klap duidelijk dat het niet uitmaakt op hoeveel afstand een coffeeshop gevestigd zit van een school.

Rumana Abdur, bachelorstudent

“Het voornemen van de overheid om de georganiseerde criminaliteit op deze manier aan te pakken gaat niet werken. Met de maatregel wordt het probleem van de coffeeshop naar de straat verplaatst. Op dit moment kunnen de mensen hun wiet gewoon kopen in de coffeeshops, maar met de registratieplicht zullen sommige mensen dit niet doen en halen zij hun wiet van de straat. Wat je nu ook al in Limburg ziet, is dat er heel veel overlast is op straat. De handel heeft zich nu naar de illegaliteit verplaatst. Die handelaren zitten ook vaker in de zwaardere criminaliteit. Ik denk wel dat je toeristen afweert die hier naartoe komen om recreatief te blowen. Ik denk dus wel dat het zal helpen om het drugstoerisme te beperken.”

Asli Jama, bachelorstudent

“Ik ben voor de invoering van de wietpas. Nederland is het enige land ter wereld wat een gedoogbeleid kent en het wordt tijd dat we de zaak gaan reguleren. De wietpas kan hier een oplossing voor zijn. De wietpas zal ook het drugstoerisme doen afnemen. Nu is Nederland een wietparadijs voor toeristen en wordt Nederland in het buitenland vaak alleen met wiet geassocieerd. Daar komen toeristen op af, maar daar komt ook overlast op af. De wietpas zal het drugstoerisme daarom verminderen en het zal een signaal naar het buitenland afgeven.”

Vince Giese, bachelorstudent

“Ik denk dat het illegale handel in de hand werkt. De handel zal van de coffeeshop naar straat verplaatsen. Het argument dat de drugstoeristen zullen afnemen weegt uiteindelijk niet op tegen de overlast en problemen die de illegale straathandel met zich mee zal brengen: overlast voor omwonenden. Afgezien daarvan denk ik dat de illegale handel juist in die toeristische gebieden zal toenemen. Juist vooral in Amsterdam en de grote steden. Je krijgt al die toeristen die gaan vragen: ‘Yo, heb je nog wiet voor me’ enzo. Net als je in de andere grote Europese steden hebt zoals in Barcelona. Dan krijgen wij hier ook rare codes dat wanneer je je veters gaat strikken het betekent dat je wiet wilt kopen. Absurd.”

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

IN GESPREK MET

Matthias Haentjens

Prof. Haentjens in actie bij gelegenheid van de opening van de master Financieel recht door de Minister van Financiën, Jan Kees de Jager:

Prof. mr. drs. M. Haentjens is sinds 1 augustus 2012 aan de faculteit der Rechtsgeleerdheid verbonden als hoogleraar financieel recht. Hij verricht zijn werkzaamheden binnen het recent opgerichte Hazelhoff Centre for Financial Law. Daarvoor was hij advocaat bij De Brauw Blackstone Westbroek en heeft hij klassieke talen gedoceerd aan het Vossius Gymnasium te Amsterdam. NOVUM sprak met hem over zijn carrière, de nieuwe master en het financiële recht.

U heeft aan de Universiteit van Amsterdam gestudeerd. Opvallend daarbij is dat u niet direct met de studie rechten begonnen bent, maar met klassieke talen. Hoe bent u tot die keuze gekomen?

Op de middelbare school heb ik Grieks en Latijn gedaan. Dat vond ik ontzettend leuk, net zoals oude geschiedenis. Het allermooiste vond ik dat je door die talen te leren echt in contact kan komen met de oudheid. Dan kan je ook het beste beeld vormen van hoe het er toen aan toe ging. Daarom ben ik klassieke talen gaan studeren. Toentertijd heb ik wel getwijfeld tussen Leiden en Amsterdam. In Leiden lag de nadruk meer op de letterkunde, terwijl in Amsterdam de nadruk meer lag op taalkunde. Omdat taalkunde mij meer trok ben ik klassieke talen gaan studeren in Amsterdam.

U bent na uw studie klassieke talen begonnen als docent op een middelbare school. Waarom besloot u het middelbaar onderwijs in te gaan?

In eerste instantie trok tijdens de studie de wetenschap mij heel erg. Ik vond het erg leuk om verder onderzoek te doen naar de dingen waarmee ik aanraking kwam. Ook toen al had ik het idee dat ik daar later graag mijn beroep van wilde maken. Maar er was een enorm tekort aan leraren klassieke talen. Er waren veel meer leraren nodig dan dat er studenten klassieke talen waren. Volgens mij is dat nog steeds een probleem. Er hing bij de bibliotheek van klassieke talen altijd een prikbord vol met advertenties van scholen die adverteerden voor plekken voor classici. Op een goed moment zag ik ook een vacature voor leraar klassieke talen op mijn oude middelbare school, het Vossius Gymnasium in Amsterdam. Ik heb daar toen met mijn zus, die ook op het Vossius heeft gezeten, over gesproken in de zin van: 'zou het niet grappig zijn als ik daarvoor zou solliciteren?' Dat heb ik toen gedaan. Twee maanden later werd ik gebeld met de mededeling dat ik daar kon komen werken. Ik heb toen een jaar voor de klas gestaan. Het was eigenlijk een uit de hand gelopen grap, maar ik heb er ontzettend veel plezier in gehad om voor de klas te staan.

Tijdens uw studie klassieke talen heeft u een paar vakken rechten gevolgd. Na een jaar als leraar op het Vossius Gymnasium te hebben gewerkt, heeft u de rechtenstudie afgerond en bent u daarna meteen het onderzoek ingegaan. Uiteindelijk heeft dat in 2007 geleid tot het behalen van de doctorsgraad. Uw proefschrift heeft als titel: Harmonisation of Securities Law, Custody and Transfer of Securities in European Private Law. Kunt u in het kort vertellen waar u onderzoek naar heeft gedaan?

Mijn proefschrift gaat over de harmonisering van effectenrecht vanuit een vermogensrechtelijk perspectief. Het gaat over eigen-

dom van effecten en zekerheden op en overdracht van effecten. Effecten liggen heden ten dage niet meer onder je bed of in een kluis, maar staan op een rekening bij een bank. Als je effecten wil kopen of verkopen dan ga je achter je computer zitten en dan kan je bijvoorbeeld op de beurs van Londen effecten kopen van een Fransman. Het toepasselijk recht is vaak het recht van het land waar de rekening wordt aangehouden. Dus stel dat een Fransman vanachter zijn computer via de beurs van Londen iets aan een Nederlander wil verkopen, dan gaat volgens het Franse privaatrecht de eigendom over op het moment dat de koop gesloten is. Dat is het moment dat op de beurs vraag en aanbod bij elkaar komen. Naar Nederlands recht weten we dat de eigendom pas wordt overgedragen als de levering is geschied. De levering vindt plaats op het moment dat de effecten worden bijgeschreven op de rekening. Dat is over het algemeen drie dagen nadat de koop gesloten is. Wie is er dan in de tussentijd eigenaar? De Fransman is het eigendom kwijt op dag nul, en de Nederlander krijgt het eigendom pas op dag drie. Dan worden er risico's gelopen die economisch niet gelopen zouden moeten worden.

Vanwege de interne markt en de ongelooflijke hoeveelheid en waarde van effecten die er dagelijks rondgaan, wil men de rechtsstelsels zo dicht mogelijk bij elkaar halen. Kritiek hierop is dat er dan veranderingen zouden moeten plaatsvinden in het privaatrecht dat nationaal geregeld is. Ik heb dus gekeken in hoeverre dat effectenrecht inderdaad zo verweven is met het privaatrecht als geheel en of je inderdaad kan zeggen dat door harmonisering van het effectenrecht gemorrelt wordt aan het hele privaatrechtelijke stelsel. Ik heb kunnen vaststellen dat het niet zo erg is als je daar wat aan doet, omdat we al aparte regels hebben voor effecten. Er kan dus best een harmoniserende regeling voor effecten worden gemaakt zonder dat je in het hele systeem ingrijpt. Vervolgens heb ik aanbevelingen gedaan over wat een goede Europese regeling zou zijn.

Het aardige is dus dat in het proefschrift verschillende rechtsgebieden samenkomen. Er zitten heel duidelijk privaatrechtelijke en internationaal privaatrechtelijke componenten in, maar ook Europees recht. Er zit zelfs iets van rechtstheorie in, namelijk hoe je een rechtssysteem zou moeten organiseren. Dat maakt het geheel wel ingewikkeld, maar dat is wat mij juist boeide.

U heeft tot 1 augustus 2012 gewerkt bij De Brauw Blackstone Westbroek als advocaat. Wat heeft u bewogen om de overstap te maken van de advocatuur naar de wetenschap en het onderwijs?

Ik denk het eenvoudige antwoord is dat het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Toen ik klassieke talen studeerde had ik al het idee dat ik het onderzoek en het onderwijs prachtig zou vinden. Na mijn rechtenstudie ben ik meteen het onderzoek ingedoken. En eigenlijk ben ik nooit gestopt met onderzoek doen en artikelen schrijven, want ook toen ik advocaat was, had ik een aanstelling aan de Universiteit van Amsterdam, gaf ik af en toe een college en publiceerde ik artikelen. Als advocaat bij De Brauw had ik echter wel een veeleisende baan. De wetenschappelijke liefde kwam dan door die drukte af en toe in het gedrang. Dat vond ik jammer.

Het financiële recht wordt steeds belangrijker en daar moeten studenten vakinhoudelijk op voorbereid worden.

Ik wilde meer ruimte hebben voor de wetenschap. De Universiteit Leiden had een legaat gekregen van Rob Hazelhoff. Met dat geld kon een nieuw centrum worden opgezet waarvoor een voltijds hoogleraar gezocht werd. Ik heb toen daarvoor gesolliciteerd omdat het mij prachtig leek om me weer aan de wetenschap te kunnen wijden en ook nog eens bij het opzetten van het centrum betrokken te kunnen zijn.

Rob Hazelhoff was een zeer succesvolle bankier en een van de grondleggers voor de overname waaruit de ABN Amro bank zou ontstaan. Hij overleed op 13 februari 2010. Als alumnus van de Universiteit Leiden schonk hij een legaat aan de Universiteit met de bedoeling dat een onderzoeksinstituut voor financieel recht zou kunnen worden opgericht. Dit is het Hazelhoff Centre for Financial Law geworden. Op welke gebieden van het financieel recht zal het onderzoek zich inhoudelijk toespitsen?

De nadruk van het onderzoek zal komen te liggen op het internationale aspect van het financiële recht. Breder nog: op de manier waarop in het financiële recht verschillende rechtsgebieden bij elkaar komen. Het is helemaal in lijn met het onderzoek dat ik tot nu toe gedaan heb, dat zich juist richt op de internationale aspecten van het financieel recht. Het past ook in de traditie die Leiden heeft; de universiteit is altijd internationaal georiënteerd geweest. Het past ook perfect in het onderzoeksprogramma van de faculteit, namelijk 'interaction between legal systems'.

Naast het onderzoeken van het financieel recht verzorgt het Hazelhoff Centre for Financial Law ook de nieuwe master Financieel Recht. Daarmee komt het aantal

specialisaties in Leiden uit op acht. De master stelt centraal de steeds grotere invloed van het financiële recht op de commerciële rechtspraktijk.

Wat houdt die invloed van het financiële recht op de commerciële rechtspraktijk in?

Twintig, dertig jaar geleden dacht men nog niet aan financieel recht als apart rechtsgebied, maar meer aan bepaalde regels over effectenrecht. Bijvoorbeeld: hoe werd de beurs georganiseerd of hoe moest een NV aandelen uitschrijven. Financieel recht heden ten dage is veel breder. Denk hierbij aan zorgplichtprocedures. Denk aan toezicht en de instanties die toezicht houden, zoals de Autoriteit Financiële Markten en De Nederlandsche Bank. Het financieel recht is dus belangrijk geworden in het privaatrecht en bestuursrecht, maar zeker ook in het strafrecht. Bovendien komen uit Europa steeds meer regels die specifiek betrekking hebben op financiële transacties en financiële instellingen. De kans is dus groot dat je in de praktijk in aanraking komt met financieel recht. Het financiële recht wordt steeds belangrijker en daar moeten studenten vakinhoudelijk op voorbereid worden.

Waar komt de nadruk dan op te liggen in het onderwijs?

Ik denk dat de nadruk in het onderwijs moet liggen daar waar de nadruk in het onderzoek ook ligt. Die dingen vind ik onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ook in het onderwijs staat centraal de samenwerking tussen verschillende rechtsgebieden en het internationale aspect. Zo beginnen we bijvoorbeeld met het vak Internationale en financiële transacties in de praktijk. In dat vak laten we studenten kennismaken met verschillende transacties die je zoal tegenkomt op de financiële markten. Een ander vak is Anglo-Amerikaans financieel recht. De student moet namelijk –

naar idee van Rob Hazelhoff – ook iets begrijpen van het Anglo-Amerikaans financieel recht om het financieel recht als geheel te begrijpen. Daarnaast onderwijzen we het vak Nederlands en Europees financieel recht, waarin meer de nadruk ligt op de juridische aspecten. De student bekijkt hoe het financieel recht in Nederland juridisch is vormgegeven. Daar zie je meteen dat heel veel van die regels van Europese oorsprong zijn.

Een mooi vakkenpakket in de master. Wat echter lijkt te ontbreken is een vak over ethiek. Is dat in het licht van de vele discussies die de afgelopen jaren zijn gevoerd over bijvoorbeeld de ethiek van bankiers niet heel wenselijk?

Ik denk dat wij als juristen altijd met ethiek bezig zijn. Eigenlijk is een master Financieel recht dus een hele master die gaat over ethiek in de financiële praktijk. We hebben het namelijk over recht en dus over normen – dan hebben we het dus ook over ethische vraagstukken. Ethiek komt ook terug in de verschillende onderdelen van de vakken die we geven. Denk aan het vak Nederlands en Europees financieel recht, waar bijvoorbeeld de Wet op het financiële toezicht wordt behandeld. In die wet staan al normen over hoe gehandeld moet worden. Een specifiek vak over ethiek is er dus niet, maar er is wel een hele master voor en in verschillende vakken worden bepaalde ethische vraagstukken uitgediept.

Verwacht u dat deze master gaat voorzien in de behoefte van zowel student als de arbeidsmarkt?

De filosofie achter de master is dat het financiële recht steeds meer invloed heeft op de rechtspraktijk en dat vanuit die praktijk een behoefte is aan mensen die inhoudelijk kennis hebben genomen van het financiële recht. Dan kan je denken aan werken bij toezichthouders. Ook in de advocatuur is er behoefte aan; er worden contracten gesloten en procedures gevoerd die over het financiële recht gaan. Ook bij de rechterlijke macht zie je een toename van procedures over financieel recht. Denk verder aan werken bij het ministerie van Financiën of ministerie van Justitie, er komt namelijk steeds meer financiële regelgeving aan. Op Europees niveau is er ook steeds meer vraag naar specifieke kennis van het financiële recht. Denk aan de Europese toezichthouders. Dus eigenlijk is er vanuit alle traditionele beroepsgroepen vraag naar mensen die al kennis hebben gemaakt met het financiële recht.

Aan de andere kant denk ik dat het ook een brede opleiding is, juist omdat je van allerlei verschillende rechtsgebieden kennisneemt en daar vaardigheden in ontwikkelt. Ook als je niet heel specifiek met financieel recht te maken gaat krijgen in je werkzame leven, heb je heel veel aan deze master, omdat je op een intensieve manier bezig bent met en kennis krijgt van verschillend deelgebieden van het recht. Zeker gezien het internationale aspect denk ik dat je er misschien wel nog meer mee zou kunnen dan met een heel specifieke Nederlandsrechtelijke opleiding.

Prof. Haentjens, de Minister van Financiën en overige medewerkers van het Hazelhoff Centre for Financial Law.

Is dit een master voor de internationaal georiënteerde student?

Het probleem voor bijna elke jurist is dat de juridische opleiding nationaal is. Een jurist is geen medicus die hier kan leren hoe hij een beenbreuk moet herstellen en vervolgens dat over de hele wereld kan doen. We zijn Nederlandse juristen, dus de opleiding financieel recht blijft een focus hebben op Nederlands recht. Dat kan ook niet anders. Maar de master heeft wel een internationaal perspectief. Dat is de samenhang. Je zal, doordat je kennis neemt van hoe andere landen bepaalde problematiek oplossen, wat gebeurt er op supranationaal niveau en wat er commercieel gebeurt over de grenzen heen, goed in staat zijn om ergens anders aan de slag te gaan. Maar je moet je wel realiseren dat je een Nederlandse jurist blijft.

Een nieuw centrum, een nieuwe master, nieuwe uitdagingen en een heel nieuw begin aan de Universiteit Leiden voor u. Waar staat u over tien jaar?

Dat weet ik niet. Ik vind het een prachtige kans die ik heb gekregen van de Universiteit Leiden. Ik vind het fantastisch om hier mijn schouders onder te zetten en om mijn handen vrij te hebben om me hier helemaal aan te wijden. Dus dat ga ik nu een tijd doen. Over een tijd zien we wel weer. Met het financiële recht kan je immers alle kanten uit!

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

FILMRECENSIE

Dogville moet branden

Het is even wennen aan Lars von Trier's *Dogville* (2003).¹ Met langzame pas (de film duurt drie uur) en een zeer minimalistisch decor dat slechts bestaat uit een lege zwarte loods met krijtlijnen in plaats van muren en enkele attributen, is de film niet bepaald makkelijk om naar te kijken. Het vergt constante aandacht van de kijker, maar is uiteindelijk zeer belonend. Wie volhoudt, wordt volledig meegenomen, en uiteindelijk verpletterd door het drama dat zich afspeelt. In de openingsscène toont Von Trier ons een

schijnbaar vredig bergdorp met een arme maar goedgehartige gemeenschap in de jaren '30 van de vorige eeuw. De komst van een voortvluchtige vrouw en de gevolgen die dit teweeg brengt doen de vreedzaamheid grondig ontsporen. Tegen deze achtergrond ontpopt *Dogville* zich tot een cynische blik op de mens als dier, en een diepgaande reflectie over vergeving en gerechtigheid.²

De knappe en rechtschapen gangsterdochter Grace (Nicole Kid-

Zoals we letterlijk door de niet-bestaande muren van Dogville heen kijken, kijken we ook dwars door de muur van zelfrechtvaardiging van de inwoners en zien we ze voor wat ze echt zijn: gewetenloze, zelfzuchtige dieren.

man), is in elk opzicht een exoot in de gemeenschap van Dogville, die bestaat uit enkele arbeidersgezinnen, een oude blinde man die doet alsof hij kan zien, en Tom, een zelfbenoemd intellectueel en schrijver die zichzelf als morele gids van het dorp ziet. Op een dag vindt hij Grace, op de vlucht voor de bende gangsters van haar vader. Vastbesloten om te bewijzen dat het dorp iets goeds kan doen als gemeenschap, zorgt hij ervoor dat ze onderdak krijgt van de dorpsbewoners. Deze zien hier aanvankelijk geen heil in, maar in ruil voor het verrichten van wat kleine klusjes, die eigenlijk niemand nodig heeft, tolereren ze Grace. De gangsters, en later ook de politie, blijven echter op zoek naar Grace, en het risico van ontdekking wordt steeds groter. De dorpsbewoners zien het gevaar dat ze lopen door ontdekking steeds groter worden, maar menen daarmee meer macht over Grace te mogen uitoefenen. Zichzelf rechtvaardigend gaan ze steeds verder in hun uitbuiting, totdat Grace zowel fysiek als mentaal misbruikt wordt. In het dieptepunt van haar uitbuiting wordt ze letterlijk – als een hond – aan de ketting gelegd, en wordt ze door praktisch elke mannelijke dorpsbewoner seksueel misbruikt, terwijl de kinderen toekijken. En het storende is: Grace laat zich dit alles gewoon gebeuren. Keer op keer vergeeft ze de dorpsbewoners voor hun misselijkmakende gedrag, dat ze wijt aan armoede, zwakheid, kortom: omstandigheden.

De mens als dier

Von Trier heeft duidelijk Nietzsche gelezen. Voortdurend wijst hij ons op de dierlijkheid van de mens, en van de inwoners van Dogville: “People are as greedy as animals”.³ Dit in scherp contrast met de vergeeflijke en moreel hoogstaande Grace, wiens naam letterlijk schoonheid of (goddelijke) genade betekent. Aanvankelijk lijken de inwoners van Dogville niet kwaadaardig - hooguit wat nukkig en intolerant. Zodra ze echter in de positie komen om ongezien hun lusten op Grace te kunnen botvieren, doen ze dit. Zelfs kinderen geven toe aan deze impuls: de jongen die Grace dwingt om hem met sadomasochistisch genoegen vraagt op de billen te slaan, of de kinderen die toekijken hoe ze door de mannen van het dorp misbruikt wordt, komen er niet beter vanaf dan hun volwassen dorpsgenoten. Constant bedekken de bewoners van Dogville hun immorele gedrag met smoesjes. Een van de dorpsbewoners doet alsof hij Grace helpt ontsnappen, maar blijkt haar alleen te willen vervoeren in ruil voor seks, onder het mom van ‘vervoerskosten’. Maar zoals we letterlijk door de niet-bestaande muren van Dogville heen kijken, kijken we ook dwars door de muur van zelfrechtvaardiging van de inwoners en zien we ze voor wat ze echt zijn: gewetenloze, zelfzuchtige dieren.

Vergeving en rechtvaardigheid

Na een vicieuze cirkel van vernedering en vergeving van bijna twee en een half uur volgt de morele climax van de film. Grace’s vader, de leider van de gangsters, komt haar ophalen. Maar eerst confronteert hij haar met haar houding ten opzichte van de dorpselingen. Die hebben Grace onvergeeflijke dingen aangedaan, volgens haar vader. Door ze dit alles te vergeven, en de nieuwtestamentische andere wang te tonen, stelt Grace zich arrogant op tegen de dorpsbewoners. Anders gezegd: ze vergeeft hen dingen die ze zichzelf nooit zou vergeven. Terwijl nu juist elk mens verantwoordelijkheid moet kunnen nemen voor zijn daden, en een gemeenschap voor de daden van haar leden, aldus de vader: “Does every

human being need to be accountable for their own actions? Of course they do. And you don’t even give them that chance. And that is extremely arrogant. [...] The only thing you can blame is circumstances. Rapists and murderers may be the victims, according to you. But I, I call them dogs.”

Enkel vergeving, wat Grace tot dan toe getoond heeft, kan dus niet rechtvaardig zijn, volgens de vader. Wat dan wel? “You should be merciful, when there is time to be merciful. But you must maintain your own standard. You owe them that. You owe them that. The penalty you deserve for your transgressions, they deserve for their transgressions.” In plaats van de andere wang te tonen (het adagium van het Nieuwe Testament), zouden we oog om oog, tand om tand moeten wreken – de ethische code van het Oude Testament. Alleen zo kan elk mens verantwoordelijk gehouden worden voor zijn eigen daden, en kan men rechtvaardigheid bereiken in een gemeenschap. Klinkt als een solide redenering, maar er zit ook een gewelddadige boodschap achter: honden, zo vindt de vader, verdienen de zweep. De finale van *Dogville* is dan ook een orgie van wraakzuchtig geweld, waarin Grace, overtuigd door haar vader, afrekenet met het dorp dat haar onderdrukt heeft. En na drie uur lang geconfronteerd te zijn met de asociale, achterbakse, dierlijke kant van de mens, kan de kijker niet anders concluderen: het is terecht. ■

- 1 *Dogville*, Lars von Trier, Lions Gate Entertainment, 2003.
- 2 *Wat volgt is een essay over de filosofie van Dogville, waarbij noodzakelijkerwijs veel plotdetails, inclusief het even verbluffend gewelddadige einde, worden weggegeven. Wie de film onbevangen wil zien, wordt aangeraden hem eerst te kijken en dan pas verder te lezen.*
- 3 *Meer over Nietzsche’s moraalfilosofie en de mens als dier in het artikel “De Übermensch als leidraad voor het aansprakelijkheidsrecht” door Raphaël Donkersloot, ook te lezen in deze NOVUM.*

Wilt u reageren op dit artikel? Stuur dan een e-mail naar novum@law.leidenuniv.nl

Foto's: Arthur Koppejan

VERENIGINGEN GROTIUS

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Hallo, ik ben Anna Tsheichvili, 21 jaar en dit jaar ben ik de Praeses van JFV Grotius. Vorig jaar ben ik quaestor van de Galacommissie geweest. Verder ben ik redacteur voor de NOVUM. De term 'praeses' klinkt erg statig en uit de hoogte. In werkelijkheid hoef je echter totaal niet bang voor mij te zijn, voor leden ben ik 'gewoon Anna'.

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Alle leden enthousiasmeren voor deze mooie vereniging. En uiteraard geweldige activiteiten neerzetten, met als een van de hoogtepunten van aankomend jaar: de Lustrumweek van Grotius!

Waar kun je niet zonder?

Spa rood, mijn iPhone en een borreltje (op z'n tijd).

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

De bestuurservaring die ik aankomend jaar op zal doen zal bijdragen aan het verder ontwikkelen van zowel organisatorische als bestuurskundige kwaliteiten die handig zullen zijn bij mijn toekomstige baan binnen een groot bedrijf. Hier zal ik zowel een juridische als een bedrijfskundige functie gaan vervullen.

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

Word actief binnen Grotius, je zal er geen spijt van krijgen! Maar pas wel op voor de langstudeerboete...

Kom vooral een keertje langs de bestuurskamer voor een kopje thee. Je mag ook gratis onze vissen voeren! Superleuk!

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Mijn naam is Maurits Helmich. Ik ben 19 jaar en dit jaar bekleed ik de functie van Ab-actis binnen het bestuur van JFV Grotius. Verder ben ik lid van SSR-Leiden en daarbinnen ben ik lid van het dispuut "L.D.G. Soixante-neuf". Ook ben ik al sinds het begin van mijn studietijd redacteur bij het facultaire maandblad NOVUM. Binnen mijn bestuur sta ik te boek als een stugge en kleindenkende rasconservatief. Wees echter niet bang, ik heb ook heel veel waardering voor nieuwe ideeën en initiatieven!

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Als ab-actis vormt wat ik schrijf de kern van hoe men over tien jaar tegen de vereniging aankijkt. Daarom is dit jaar aan mij de uitdaging om de taak die ik heb gekregen zo bekwaam mogelijk uit te voeren, en de hedendaagse vereniging het gezicht te geven dat het later zal hebben.

Waar kun je niet zonder?

Mijn kam. Waar je ook bent, als je haar maar goed zit. Toch?

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

Het bestuursjaar zal mij naar ik hoop op een wat hoger plan qua zelfontplooiing brengen, en mij zodoende dichterbij mijn ideaalbeeld voeren: de mondige, bedachtzame en charismatische man, voor wie geen uitdaging te groot is.

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

Doe vooral wat je leuk vindt! Je studie is belangrijk, maar vormt niet je hele studententijd. Je studententijd bestaat ook uit sporten, werken, borrelen met vrienden, of wat je anderszins van betekenis acht.

Word geen dinges, word actief bij Grotius!

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Hoi, ik ben Anke en ik ben 21 jaar. Afgelopen jaar heb ik mijn bachelor afgerond en dit jaar ben ik begonnen als Quaestor en lid acquisitie van het 92e bestuur van JFV Grotius. Dat betekent dat ik zal zorgen voor de boekhouding en het contact met de sponsors. Daarnaast ben ik lid van Quintus, van het dispuut Sté Amé. Ik heb heel veel zin in aankomend jaar. We zijn nog maar net begonnen, maar ik denk dat dit een fantastisch jaar gaat worden.

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Dit jaar hoop ik natuurlijk heel veel geld binnen te halen met de acquisitie, zodat we weer mooie activiteiten kunnen organiseren en voordelen voor de leden kunnen behalen. Ik hoop dat we het aantal sponsors dit jaar kunnen uitbereiden. Nu hebben we vooral veel contact met advocatenkantoren. Dat is natuurlijk heel erg fijn, maar aankomend jaar wil ik bekijken of er ook samenwerking met andere bedrijven mogelijk is.

Waar kun je niet zonder?

Thee, ik drink dat echt de hele dag door!

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

Over tien jaar hoop ik een leuke baan te hebben. Op dit moment weet ik nog niet zo heel goed wat voor baan ik precies zou willen. Ik hoop dat ik me na dit jaar beter kan oriënteren. Daarnaast hoop ik het boekhouden en onderhandelen beter onder de knie te krijgen. Maar ik hoop natuurlijk vooral dat dit een ontzettend leuk jaar wordt!

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

Ik hoop dat er veel Grotianen naar onze borrels zullen blijven komen, want ook dit jaar zullen wij weer carrièreborrels organiseren. Grotianen krijgen de kans om kennis te maken met een kantoor of bedrijf en kunnen persoonlijk vragen stellen. Natuurlijk hoop ik ook dat er weer veel Grotianen mee zullen gaan naar de geplande reisjes en andere activiteiten!

Ik kijk uit naar de vele borrels, feesten, reisjes en andere activiteiten!!

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Mijn naam is Melissa van der Werf, ik ben 21 jaar en bekleed de functie Assessor evenementen II. Daarnaast ben ik lid van L.V.V.S. Augustinus (cordial Souplesse). Ik sport graag en doe aan volleybal, hardlopen en tennis.

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Ook dit jaar willen wij onze leden nóg meer proberen te binden aan onze mooie vereniging door wederom vele ludieke activiteiten te organiseren. Social media is bijvoorbeeld een goede manier om de leden op de hoogte te stellen van Grotius activiteiten.

Waar kun je niet zonder?

Ik kan niet zonder mijn cordial, mijn das van Grotius en lachen.

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

Helaas kan ik niet in de toekomst kijken. Wat ik wel weet is dat de bestuurservaring die ik komend jaar op zal doen, zal bijdragen aan mijn organisatorische- en leidinggevende capaciteiten. Hier zal ik veel profijt van hebben in de toekomst, waar ik dan ook terecht ben gekomen.

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

Als je nog niet actief bent binnen Grotius zou ik je willen vragen om een keer een activiteit van ons bij te komen wonen, dan zul je de verleiding niet kunnen weerstaan om vaker langs te komen. Voor de actieve Grotianen: blij vooral zo doorgaan!

Om je alvast een voorproefje te geven op een Grotius borrel; hier volgt de eerste alinea van ons Grotius jaarlied 2012-2013:

*“Wij zijn de Grotianen en we houden van elkaar
Met z’n allen biertjes drinken, dat is een heel erg leuk gebaar
Daarnaast studeren we samen aan de rechtenfaculteit
Dat is heel belangrijk, anders krijg je later spijt”.*

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Mijn naam is Fatima Jarmohamed en ik ben 20 jaar. Dit jaar vervul ik de functie van Assessor evenementen I. Verder ben ik, naast mijn zeer actieve lidmaatschap bij Grotius, ook lid bij SSR-Leiden. Ik ben erg punctueel wat mijn werk betreft en redelijk perfectionistisch. Maar ik ben ook echt enorm knullig, ik raak altijd alles kwijt en ga zo maar door...

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Als Assessor evenementen I hoop ik de lat nog hoger te kunnen leggen wat betreft de al hoogstaande inhoudelijke kwaliteit van de activiteiten. Uiteraard heeft het vorige bestuur fantastisch werk geleverd op dit vlak, zodoende wil ik graag ook een goede basis leggen voor de toekomstige besturen.

Waar kun je niet zonder?

Ik kan niet zonder mijn blauw-met-groene sjaal uit India, chocolade en mijn MacBook.

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

Over tien jaar ben ik dertig. Hopelijk ben ik dan werkzaam in een groot, dynamisch en amicaal bedrijf, met veel doorgroeimogelijkheden en verantwoordelijkheden. Mijn bestuurservaring zal mij leren om beter om te gaan met veel stress, veel verantwoordelijkheden en een hoge werkdruk. Daar zal ik dus heel veel profijt van hebben in mijn latere baan.

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

Leer time-managen en ontbijt goed, dat komt ten goede van je studieresultaten. Wees daarnaast vooral veel aanwezig op onze activiteiten, dan bouwen we samen aan een mooier Grotius!

Kom vooral langs op de bestuurskamer of tijdens de activiteiten. Als ik chocolade heb, wil ik die best delen. Maar waarschijnlijk is het dan al op...

Wie ben je en wat is je functie binnen het 92ste bestuur van JFV Grotius?

Mijn naam is Rebecca Kroon. Ik ben 21 jaar en dit jaar bekleed ik de functie van Assessor carrière & faciliteiten. Verder ben ik lid van de Studievereniging voor Strafrecht (SOS) en ga ik dit jaar mijn bachelor afronden door mijn laatste bachelorkvak te halen. Ik ben voor de meeste Grotianen een (nog) redelijk onbekend gezicht. Daar gaat dit jaar verandering in komen!

Wat wil je dit jaar in jouw functie gaan bereiken?

Mijn doel is om dit jaar weer veel leuke en interessante carrièreregerelateerde activiteiten te organiseren. Ik hoop ook de zogenaamde TalentTrip nieuw leven in te kunnen blazen. Deze is de laatste jaren helaas achterwege gebleven.

Waar kun je niet zonder?

Mijn roze telefoon. Ik kan er niet tegen om niet bereikbaar te zijn per mail, whatsapp of sms.

Waar zie je jezelf over 10 jaar en hoe zal deze bestuurservaring daar aan hebben bijgedragen?

Over 10 jaar ben ik Officier van Justitie in Den Haag of Amsterdam. Vanwege het grote aantal studenten dat nu rechten studeert, is het belangrijk om jezelf te onderscheiden van de rest. Deze bestuurservaring zal een mooie toevoeging op mijn CV zijn.

Welke boodschap wil je de Grotiaan meegeven voor dit jaar?

De boodschap die ik wil meegeven is: grijp zoveel mogelijk kansen aan om mee te doen met onze activiteiten en borrels. Leer nieuwe mensen kennen en verken alvast de arbeidsmarkt!

Rest mij slechts drie woorden: Groot, Groter, GROTIUS!

FACULTEITZAKEN

Emma Merckx is dit studiejaar ('12-'13) de assessor (student-lid) van het faculteitsbestuur van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Zij behartigt de belangen van de studenten binnen het faculteitsbestuur op het gebied van onderwijs, organisatie en onderzoek.

Contactinformatie:

Adres: Steenschuur 25, kamer B.4.38, 2311 ES Leiden

Telefoon: 071 527 7621

Email: assessor@law.leidenuniv.nl

Spreekuur op woensdag van 09.00 tot 10.00 uur

De eerste twee weken als assessor zitten erop! Net als mijn voorgangers is mij gevraagd een column te schrijven voor NOVUM over mijn ervaringen op deze faculteit. Via deze column zal ik proberen studenten bewust te maken van de faciliteiten die de faculteit te bieden heeft. Heb je een suggestie, vraag of klacht over het onderwijs of de organisatie van de faculteit, neem dan vooral contact met mij op. Dan ga ik mijn best doen om deze punten te verbeteren of te veranderen. Op deze manier krijg ik te horen wat er speelt onder studenten en hoop ik de belangen van de studenten goed te kunnen vertegenwoordigen.

De eerste week van september is altijd hectisch voor iedereen: de opening van het academisch jaar, de opening van het facultaire jaar en de eerste colleges die van start gaan. Na de rustige zomermaanden was het weer gezellig druk op de faculteit. De bibliotheek was gevuld met studenten die de eerste boeken al hadden gekocht en in het restaurant waren een hoop mensen aan het bijkletsen over afgelopen zomer. Maar ook nieuwe studenten wisten de faculteit dit jaar te vinden. Door de mooie resultaten die we in het verleden hebben geboekt, is er een toestroom van eerstejaars studenten die de studie rechten komende jaren zullen gaan volgen. Goed om te zien hoe deze studenten langzaam, maar zeker hun weg vinden op onze mooie faculteit.

Tegenwoordig wordt er meer verlangd van studenten. Er moet effectief gestudeerd worden. Zo zijn de werkgroepen verplicht, worden de eerstejaars automatisch ingeschreven voor hun tentamens en is er een verplichte taaltoets in de propedeuse. Dit alles moet ervoor zorgen dat studenten beter presteren, wat leidt tot minder uitval van studenten. Naast academische vaardigheden worden praktische vaardigheden steeds belangrijker. Zo wordt bij het vak Leiden Law Practices aandacht besteed aan de rechtspraak door het organiseren van een bezoek aan de rechtbank en worden bij het vak Juridisch Betoog de schriftelijke vaardigheden van de student getoetst.

Enmaal iets verder in je studie kun je de kennis die je bezit daadwerkelijk gaan benutten. Mijn advies, doe dit ook! Maak kennis met de vele facetten die de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te bieden heeft. Denk aan het deelnemen aan activiteiten die studieverenigingen organiseren, het werken bij een rechtswinkel, het volgen van een inhousesdag of het lopen van een stage bij een advocatenkantoor. Daarnaast biedt onze faculteit uitstekende mogelijkheden voor het studeren in het buitenland. Ga eens op bezoek bij je studieadviseur en het Bureau Internationaal Onderwijs (BIO) om over de mogelijkheden te praten. Door dit soort activiteiten te ondernemen maak je je studie levendiger en leuker.

Je kunt alle activiteiten die de studieverenigingen organiseren terugvinden op <http://law.leidenuniv.nl/studenten/algemenestudentenzaken/studieverenigingen/activiteiten-deze-maand.html>

Tot slot wil ik alle studenten veel succes wensen komend studiejaar. Studeer hard, maar geniet vooral van al het moois wat onze faculteit te bieden heeft!

Emma Merckx

Studeer hard, maar geniet vooral van al het moois wat onze faculteit te bieden heeft!

Voor de crème de la crème
de la crème.

De Loyens & Loeff
Business Course Parijs.

Ben jij een ambitieuze derde-
of vierdejaarsstudent Nederlands
recht met belangstelling voor
Ondernemingsrecht of Bank- en
Effectenrecht? En ben jij die vaardige
onderhandelaar die we zoeken?
Meld je dan aan voor de Business
Course Parijs van 22 t/m 25
november en ga in een select
gezelschap de confrontatie aan met
alle juridische aspecten van een
management buy-out transactie.
Solliciteer voor 1 november 2012
via www.loyensloeffacademy.com

LOYENS LOEFF

*mr. **Z**, de masterclass
van Pels Rijcken*

Tijdens onze masterclass gaat het er vaak stevig aan toe. De zaak die je krijgt is dan ook, op z'n zachtst gezegd, een uitdaging. Samen met je team moet jij de overwinning behalen voor je cliënt. Wat zijn de feiten, waar liggen de valkuilen? Geen praatjes, maar inhoud. Geen gestotter, maar een bulletproof pleidooi. Daag jezelf uit. Meld je aan voor de masterclass mr. Z op **28, 29 en 30 november 2012**. Ga naar www.pelsrijcken.nl/jongemeesters of scan de QR-code. Tot zo.

Pels Rijcken **Bron van inzicht**

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn *advocaten
en notarissen*